МАКЕДОНИЈА
СРБИЈА
КОСОВО
ЦРНА ГОРА
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
ХРВАТСКА

РЕГИОНАЛНО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА БЕЗДРЖАВЈАНСТВО

Ноември, 2015

РЕГИОНАЛНО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА БЕЗДРЖАВЈАНСТВО

Македонија, Србија, Косово, Црна Гора,
Босна и Херцеговина, Хрватска

РЕГИОНАЛНО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА БЕЗДРЖАВЈАНСТВО

Македонија, Србија, Косово, Црна Гора,
Босна и Херцеговина, Хрватска

Издавач: Македонско здружение на млади правници
Ул. Златко Шнајдер 4а/-1/3, 1000, Скопје, Македонија
www.myla.org.mk

Подготвил: Македонско здружение на млади правници
е-пошта: contact@myla.org.mk
Уредник: Мартина Смилевска

Оваа публикација беше подготвена на иницијатива на Македонското здружение на млади правници, во соработка со НВО Праксис од Србија, Ваша Права од Босна и Херцеговина, ИПЦ од Хрватска, ЦРПК од Косово и Информативниот центар од Црна Гора.

Оваа публикација е подготвена со финансиска поддршка на Канцеларијата на УНХЦР во Скопје во рамките на проектот "Превенција и намалување на бездржавјанство"
Мислењата и ставовите изразени во оваа публикација се мислења на авторите и нужно не ги одразуваат официјалните позиции на УНХЦР

Macedonian Young Lawyers Association

Western Balkan Legal Aid Network WeBLAN

UNHCR The UN Refugee Agency

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР 5

МАКЕДОНИЈА 7
Статистика за Република Македонија 8
Кратка правна рамка за државјанството и бездржавјанството во Република Македонија 9
Причини за бездржавјанство во Република Македонија 10
Стекнување на државјанство на лицата во ризик од бездржавјанство во конкретната држава 11
Заштита на лицата без државјанство 12
Заклучоци и препораки 13

SRBIJA 15
Lica u opasnosti od apatridije u Srbiji 16
Državljanstvo i apatridija u pravnom poretku Srbije 17
Uzroci apatridije u Srbiji 18
Sticanje državljanstva za apatride u Srbiji 19
Unapređivanje zaštite lica bez državljanstva i zaštiteod apatridije – sudska i kvazisudska zaštita 21
Zaključna razmatranja i preporuke 24

REPUBLIKA E KOSOVËS 27
Statistikat specifike të shtetit 28
Përmbledhje e kornizës ligjore mbi kombësinë dhe pashtetësisë në vendin e caktuar 28
Fitimi i shtetësisë për personat pa shtetësi në vendin e caktuar 29
Mbrojtja e personave pa shtetësi 30
Konkludimet dhe rekomandimet 31

CRNA GORA 33
Statistike i stanje u zemlji; pravni okvir i uzročnici apatridije u konkretnoj zemlji 34
Ukratko o zakonskom okviru o državljanstvu i apatridiji u Crnoj Gori 34
Uzroci apatridije u Crnoj Gori 35
Sticanje državljanstva za apatride u Crnoj Gori 35
Zaštita apatrida 38
Sudska i kvazi-sudska zaštita 40
Zaključci i preporuke 40

BOSNA I HERZEGOVINA 43
Statistički podaci: 44
Ukratko o zakonskom okviru o državljanstvu i apatridiji u Bosni i Herzegovini 44
Uzroci apatridije u Bosni i Herzegovini 45
Sticanje državljanstva za apatride u Bosni i Herzegovini 46
Zaštita apatrida 48
Zaključci i preporuke 49

HRVATSKA 51
Kratak zakonski okvir o nacionalnosti i bez državljanstva u Hrvatskoj 52
Uzroci bez državljanstva u Hrvatskoj 53
Stjecanje državljanstva za osobe bez državljanstva u Hrvatskoj 54
Zaštita osoba bez državljanstva 56
Sudska i kvazi-sudska zaštita 57
Zaključci i preporuke 58

БИОГРАФИЈА НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ И АВТОРИТЕ 61
Биографија на организациите и авторите 62

ПРЕДГОВОР

Ова истражување произлезе како резултат на долгогодишната соработка која се воспостави помеѓу Македонското здружение на млади правници од Македонија, НВО Праксис од Србија, Ваша Права од Босна и Херцеговина, ИПЦ од Хрватска, ЦРПК од Косово и Информативен центар од Црна Гора.

Сите овие организации, работејќи секоја посебно на проекти поддржани од страна на Високиот Комесаријат за бегалци на ОН, во 2012 година дојдоа на идеја секојдневната меѓусебна соработка да ја подигнат на повисоко ниво, а на заеднички состанок одржан во Сараево ја формираа мрежата WEBLAN.

Основната цел на мрежата е заштита, промовирање и унапредување на човековите права; заедничка борба против дискриминација и социјална исклученост во земјите од Западен Балкан, познат како жариште на бегалски кризи, внатрешно расселување и регион со широко распространета дискриминација.

Следствено на овие настани, бездржавјанството се наметна како посебен феномен во сите овие земји кои до 1990/1991 година беа во составот на бивша СФРЈ.
По распадот на Југославија, голем број од лицата од различни етнички припадности, поради расселувањето од една во друга земја останале без ефективно државјанство, а честопати нивните деца и внуци и денес се соочуваат со истиот проблем.

Секоја од членките на мрежата WEBLAN во рамките на своите активности, работејќи на проекти за спречување на бездржавјанството поддржани од страна на Високиот Комесаријат на Бегалци- УНХЦР, секојдневно се среќаваат со лица кои се соочуваат со сериозни проблеми поради немањето државјанство. Дел од примерите кои ја опишуваат оваа состојба се: неможност за регистрација во матичната книга на родените на своите деца, немање пристап до здравствена заштита, образование, вработување, стекнување сопственост и сл.

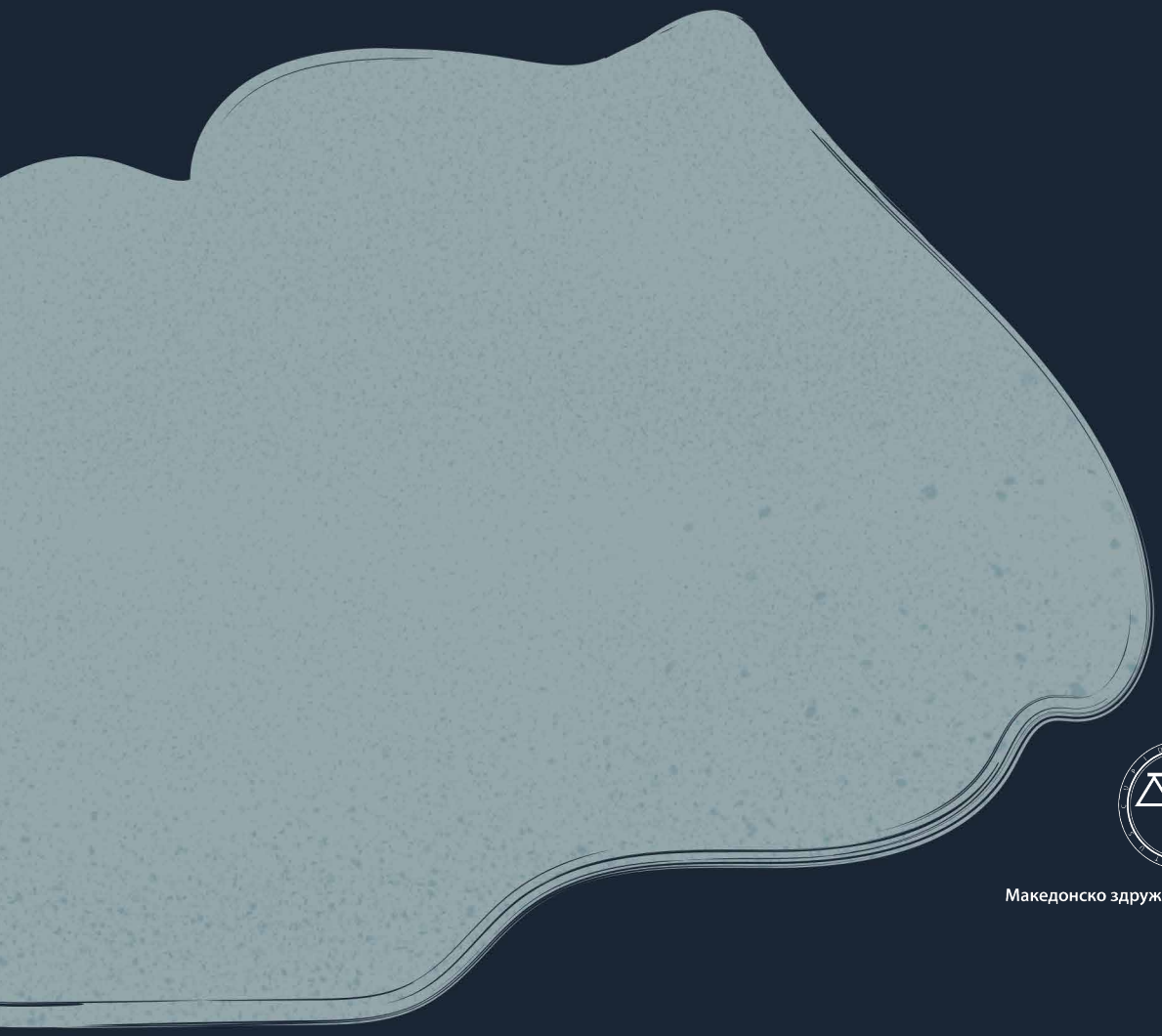
Целта на ова истражување е да се прикаже на сеопфатен начин состојбата со бездржавјанството во секоја од земјите од Западен Балкан и тоа: причините поради кои одредени лица се соочуваат со овој проблем, потешкотиите со кои секојдневно се соочуваат, законската регулатива на секоја од земјите во врска со овој феномен и заштитата која им е овозможена на овие лица, меѓународните ратификувани инструменти, како и мерките кои секоја НВО ги превзема со цел да ја подигне свеста за овој проблем на ниво на својата земја со цел успешна борба во искоренување на овој феномен.

Мартина Смилевска
Претседател

МАКЕДОНИЈА

Македонско здружение на млади правници
Автор: Александра Ефремова

Македонско здружение на млади правници

Статистика за Република Македонија

Број на лица кои се бездржавјанство

Во Република Македонија нема службени бројки во однос на лицата кои немаат државјанство.

Број на лица кои се во ризик од бездржавјанство

Република Македонија не поседува конкретна, службена бројка на лица кои се во ризик од бездржавјанство. УНХЦР и останатите невладини организации спроведоа повеќе различни истражувања на терен врз повеќе различни категории на лица, вклучувајќи ги и оние без документација, оние без државјанство, како и лицата кои имаат неутврдено државјанство.

Според спроведените истражувања и евиденцијата на МЗМП, заклучно со 31.12.2015 година 664 лица се во ризик од бездржавјанство, т.е. се соочуваат со проблем да го потврдат или утврдат своето државјанство.

Етничка припадност на лицата од интерес

Најголемиот број на лица кои се во ризик од бездржавјанство се припадници на ромската популација, како и припадници на Ашкалии и Египќани.
Иако припадниците на ромската популација се помалубројни, се среќават и голем број лица од албанска националност кои се соочуваат со овој проблем, како и лица припадници на останатите националности кои живеат во Република Македонија.

Тип на популација на лицата од интерес (ин ситу бездржавјанство и бездржавјанство поради миграција)

Најголемиот дел од популацијата која се соочува со ризик од бездржавјанство во Република Македонија се лица кои се погодени од распадот на бившата СФРЈ, а во некои случаи и нивните деца како втора генерација на лица кои се соочуваат со овој проблем.
Овие лица најчесто се родени во некоја од соседните балкански држави кои беа во составот на бивша СФРЈ (Србија, Босна и Херцеговина, Косово, Хрватска и Црна Гора), но кои по распадот на Југославија и осамостојувањето на Република Македонија во 1991 година, останале да живеат во Република Македонија, но немаат регистрирано македонско државјанство ниту пак државјанство од земјата во која се родени или од која водат потекло по родителите.
Исто така не е мал бројот на лица кои се родени во Република Македонија, целиот свој живот живееле во неа и ја сметаат за нивна земја, кои не можат да добијат македонско државјанство поради тоа што водат потекло по еден или обата родители од некоја од бившите југословенски републики и поради фактот што нивните родители во моментот на нивното раѓање, поради недостиг на правно знаење не регистрирале ниту државјанство од земјата на потекло, ниту пак државјанство на Република Македонија.

Кратка правна рамка за државјанството и бездржавјанството во Република Македонија

Националната рамка која го опфаќа и регулира поимот на бездржавјанство во Република Македонија се сведува на овие закони:

1. Закон за државјанство на Република Македонија – донесен во 1992 година;
2. Закон за измени и дополнување на Законот за државјанство на Република Македонија- донесен во 2004 година;
3. Закон за измени и дополнување на Законот за државјанство на Република Македонија- донесен во 2008 година;
4. Закон за измени на Законот за државјанство на Република Македонија- донесен во 2011 година.
5. Закон за странци- донесен 1992, изменет и дополнет во 1993 и 2002 година.

Посебна дефиниција за тоа кое лице се смета за лице без државјанство не е дадена во ниту еден од законите.

Законот за странци под поимот "Странец" наведува дека се подразбира и лице кое ниту една држава, по сила на својот закон не го признава за свое. Инаку, Законот за странци во член 80 предвидува можност за лицата кои се без државјанство да го регулираат својот престој во Република Македонија по основ на хуманитарни причини, како и во членот 123 каде што се предвидува можност Министерството за внатрешни работи на Република Македонија да му издаде патна исправа на лице без државјанство, согласно Конвенцијата за статусот на лицата без државјанство од 1954 година.

Во Законот за државјанство на Република Македонија не постои посебна дефиниција за тоа кое лице се смета за лице без државјанство, но иако овој закон не дава посебна дефиниција, во него се предвидени низа заштитни одредби и олеснувања кои лицата кои се во ризик од бездржавјанство може да ги уживаат во Република Македонија.
Така на пример, член 6 од Законот, со измените и дополнувањата на Законот за државјанството на Република Македонија од 2004 година предвидува дека:

„Државјанство на Република Македонија стекнува дете кое е најдено или родено на територија на Република Македонија, на кое родителите му се непознати или со непознато државјанство или се без државјанство."
На детето од став 1 на овој член, ќе му престане државјанството на Република Македонија ако до наполнети 15 години живот се утврди дека родителите му се странски државјани и доколку не остане без државјанство.
Лицата без државјанство се опфатени исто така и со член 7а од Законот за измени и дополнување на Законот за државјанството на Република македонија од 2008 година каде се предвидува олеснета натурализација на овие лица т.е. наместо законски престој во Република Македонија од осум години (како што е случај за останатите странци) се предвидува престој од шест години.

Република Македонија е потписничка на следните меѓународни инструменти и конвенции:

1. Конвенцијата на Обединетите нации за статусот на лицата без државјанствоод 1954 година;
2. Европска Конвенција за државјанство – ратификувана во 1997 година- ратификувана во 2002 година;
3. Европска Конвенција за човекови права- ратификувана во 2003 година;
4. Конвенција за правата на детето- ратификувана во 1993 година;
5. Интернационална Конвенција за елиминирање на сите облици на расна дискриминација- ратификувана во 1994 година;
6. Конвенција за елиминирање на дискриминацијата врз жените- ратификувана во 1994 година;
7. Интернационална конвенција за граѓански и политички права- ратификувана во 1991 година.

Причини за бездржавјанство во Република Македонија

Во Република Македонија, најчестите причини за појавата на бездржавјанство се: поради распадот на бивша СФР Југославија и поради незапишани раѓања и лични имиња

1. По распадот на бившата СФР Југославија, лицата кои останаа да живеат во Република Македонија после нејзинито осамостојување на 8ми Септември 1991 година и кои имаа пријавено постојано живеалиште во Република Македонија и воспоставено вистинска и ефективна врска со неа, имаа можност да добијат Македонско државјанство.
   Дополнително, беше потребно да ги исполнуваат и останатите законски предвидени услови за стекнување македонско државјанство, како на пр: да не бидат осудувани или кривично гонети за дела кои би можеле да ја загрозат безбедноста на државата.
   Иако беше предвидена оваа можност, голем дел од овие лица, најчесто поради непознавање на законските прописи, не се запишаа во македонско државјанство и поради тоа, денес се сметаат за лица без државјанство (апатриди). Во голем број на случаи и нивните деца деца се соочуваат со истиот проблем, и покрај фактот, што некои од нив се родени на територијата на Република Македонија.

2. Втора најчеста причина за појавата на бездржавјанство во Република Македонија е незапишувањето на раѓања и лични имиња. Со овој проблем најчесто се соочуваат припадниците на ромската популација, посебно доколку нивните деца се родени во домашни услови (ова посебно важи за децата родени пред 2010 година), но исто така и во случаите кога родителите на детето не поседуваат важечки лични документи, како на пример извод од матична книга на родени/венчани и лична карта.
   Доколку родителите не го регистрираат раѓањето на своето дете во рокот утврден во Законот за матична евиденција (кој е 15 дена од моментот на раѓањето на детето) потребно е да поведат постапка за дополнителен упис на раѓање или лично име, и во прилог на барањето за упис да достават дополнителни документи како доказно средство.
   Исто така, посебен проблем настанува доколку мајката на детето е лице чие раѓање или лично име не е регистрирано и нема извод од матична книга на родените.Во тој случај детето нема

можност да биде запишано во матичната книга на родените, а родителите на овие деца се соочуваат со сериозни административни проблеми при запишувањето на детето.
Во Законот за матична евиденција никаде не е децидно наведено задолжителното присуство на мајката за детето да биде запишано, меѓутоа во пракса доколку мајката на детето е почината, го напуштила детето или не живее во земјата, не постои начин и можност детето да биде регистрирано во матичната книга на родените.
Во нашата земја добивањето на државјанството на едно лице е врзано со добивањето на извод од матичната книга на родените, така што доколку едно лице не поседува извод од матична книга на родени и не е запишано во истата, тоа автоматски станува и лице без државјанство бидејќи нема граѓанско правен идентитет.
Дополнителен проблем во постапката за дополнителен упис е што овластените органи за спроведување на уписот честопати инсистираат родителите да достават ДНК анализа, како најцврст доказ за крвно сродство и фамилијарна поврзаност на детето, но за жал изготвувањето на ова доказно средство е прилично скапо, особено за социјално ранливите лица.
Сето ова дополнително ја усложнува целата постапка и доведува до појава на бездржавјанство само поради нерегистрирање на раѓањето на детето и непоседување на извод од матична книга на родени.

Стекнување на државјанство на лицата во ризик од бездржавјанство во конкретната држава

- **Олеснета натурализација**

Според горенаведеното, во Законот за измена и дополнување на Законот за државјанство на Република Македонија од 2008 година, во член 7А е предвидена олесенета натурализација за лицата коа имаат статус на лица без државјанство:
Државјанство на Република Македонија со природување може да стекне лице без државјанство или лице со признаен статус на бегалец, доколку од утврдувањето на бездржавјанството, односно признавањето на статусот на бегалец до поднесувањето на барањето за прием во државјанство законски и постојано живее на територијата на Република Македонија најмалку шест години, да не бил казнуван во РМ со казна затвор во траење од најмалку една година за дела за кои се гони по службена должност и кои се казниви според прописите во Република Македонија, против него да не се води кривична постапка во РМ, доколку ги исполнува условите од член 7 став 1 т.1,3,6,7,8 и 9 на овој закон.
Ова значи дека лицето кое непрекинато и законски престојувало на територија на РМ најмалку шест години, доколку ги исполнува законски предвидените услови, односно да не било кривично гонето или осудувано во РМ и да докаже дека има обезбедено финансиска издршка и сместување, може да добие македонско државјанство.
Иако во нашата земја не постои законски утврдена постапка за утврдување на статус на лице без државјанство, во пракса сепак постои неформално утврдување дека едно лице е без државјанство.
Имено, кога едно лице регулира престој во Република Македонија, а не е државјанин на ниту една држава, во тој случај Одделението за странци при издавањето на дозвола за привремен престој на странец, во делот Државјанство на дозволата, наведува XXX.

Кога лицето ќе исполни услови (шест години непрекинат законски престој во државата) и ќе аплицира за македонско државјанство, Одделението за државјанство бара мислење од Одделението за странци, и откако Одделението за странци ќе потврди дека лицето во нивната евиденција е заведено како лице без државјанство и во дозволата за привремен престој на странец му стои знакот XXX во одделот државјанство, лицето добива државјанство на Република Македонија.

- **Процедура за утврдување на статус на лице без државјанство**

Во законодавството на Република Македонија не постои посебно предвидена постапка за утврдување на статус на бездржавјанство, поради тоа што сеуште не е ратификувана Конвенцијата на ОН за намалување на бездржавјанството од 1961.

Но, иако не постои ваква формална процедура на утврдување на статус бездржавјанство, во пракса Министерството за внатрешни работи, Одделението за странци, при спроведувањето на постапката за регулирање на престојот на лицето без државјанство, во дозволата за привремен престој на странец, во делот државјанство наведува XXX што значи дека лицето нема државјанство на ниту една држава.

Заштита на лицата без државјанство

Државни и друг вид на системи на правна помош во Република Македонија

Иако Република Македонија има донесено Закон за бесплатна правна помош со кој е предвидено да се обезбедува бесплатна правна помош на ранлива категорија лица кои се во социјален ризик и немаат средства да си ја обезбедат истата, со овој закон не се посебно опфатени лицата кои се во ризик од бездржавјанство или кои се без државјанство на ниту една држава, па што се однесува до вообичаените правни проблеми со кои најчесто се соочуваат лицата во ризик од бездржавјанство (незапишани раѓања, регулирање престој и прием во државјанство) одредбите од овој закон се неприменливи врз случаите на овие лица.

Согласно оваа ситуација во праксата, во нашата земја, правна помош на лицата кои се во ризик од бездржавјанство обезбедуваат само невладините организации.

Македонското здружение на млади правници, конкретно преку проектот Превенција и намалување на бездржавјанството кој го спроведува како имплементирачки партнер со канцеларијата на УНХЦР во Скопје, обезбедува бесплатна правна помош и застапување на овие лица, како и финансиски покривање на трошоците за прибавување на лични документи од типот на извод од матична книга на родените, регулирање на престој и добивање на македонско државјанство.

Заедно со Канцеларијата на УНХЦР во Скопје, МЗМП лобира за пристап на Република Македонија кон Конвенцијата на ОН за намалување на бездржавјанството од 1961 година, како и го насочува своето дејствување кон наоѓање на системски законски решенија за решавање на проблемите со кои се соочуваат лицата кои се сметаат за долготрајни вообичаени жители во Македонија, погодени од распадот на бившата СФРЈ и лицата кои се родени на територија на Македонија, но кои не се запишани во матичната книга на родените.

МЗМП се залага пред надлежните органи за измени и дополнување на постоечките закони, со цел да со истите да се опфатат и лицата во ризик од бездржавјанство.

Судска и друг вид на правна заштита

Што се однесува до судската заштита на оваа категорија на лица, во Република Македонија не е предвидена посебна судска заштита за лицата кои се наоѓаат во ризик од бездржавјанство.
Лицата во ризик од бездржавјанство доколку сметаат дека некое нивно право им е повредено со акт или постапување на државен орган, исто како и македонските државјани, имаат право на судска заштита и пристап до судовите во Република Македонија.
Ова се однесува само во случаите доколку лицето има валиден документ за лична идентификација.Во спротивно, доколку лицето не поседува важечки документ за утврдување на идентитетот, во тој случај не може да поведе судска постапка ниту да добие судска заштита.
Лицата кои се во ризик од бездржавјанство, исто како и македонските државјани, имаат пристап до правните механизми кои се предвидени со законите на Република Македонија, т.е. имаат право на да поднесат барање за остварување на некое право до надлежниот орган, како и право да поднесат тужба и жалба доколку се незадоволни од некој конкретен правен акт донесен од страна на државен орган и доколку сметаат дека некое право им е повредено.
Покрај стандардните правни механизми, како и сите останати граѓани на Република Македонија, лицата во ризик од бездржавјанство имат право на претставка до Народниот правобранител на Република Македонија, доколку сметаат дека некое нивно основно човеково право им повредено.
Врз основа на нивната претставка, доколку Народниот правобранител најде дека барањето во претставката е основано и постои повреда на некое право од страна на државен орган, ќе донесе препорака за постапување на државниот орган во конкретниот случај.

Заклучоци и препораки

Иако Република Македонија сеуште не е потписничка на Конвенцијата на Обединитетите нации за намалување на бездржавјанството од 1961 година, во нејзините закони има предвидено повеќе заштитни одредби и олеснувања кои се однесуваат токму на лицата кои се во ризик од бездржавјанство, како што се олеснета натурализација за лицата без државјанство, издавање на патен документ како и можност за стекнување на македонско државјанство за дете прогласено за најденче.
Сепак, пред државните органи, НВО и сите нас како граѓани сеуште постојат многу предизвици.
Најпрво, потребно е да продолжиме со лобирање со цел нашата земја да ја потпише и пристапи кон Конвенцијата на ОН за намалување на бездржавјанството од 1961 година. Како претставници од невладиниот сектор треба да ги насочиме нашите напори кон измена и дополнување на законите кои регулираат некои од основните права на лицата во ризик од бездржавјанство. Во таа насока, како НВО потребно е да продолжиме со лобирање за изменување и дополнување на Законот за странци, со цел лицата кои се родени на територија на Република Македонија и немаат македонско државјанство и лицата кои се погодени од распадот на СФРЈ

да добијат постојан престој во државата и последователно да бидат примени во македонско државјанство.

Понатаму, потребно е да продолжиме со лобирање во насока на измена и дополнување на постоечкиот Закон за матична евиденција бидејќи незапишаните раѓања се една од најчестите причини кои доведуваат до бездржавјанство. За таа цел треба да ги насочиме нашите напори кон вметнување законска одредба во Законот за матична евиденција со која што ќе се предвиди обврска на државата да мора да го евидентира раѓањето на секое лице и посебно на секое дете веднаш откако ќе биде родено. Потоа, треба да се предвиди посебна законска процедура за дополнителен упис на незапишани раѓања и лични имиња.

Исто така, потребно е државата да направи попис на сите лица кои се во ризик од бездржавјанство со цел да се добие службена бројка на лица кои не поседуваат ефективно државјанство на ниту една земја и да се предвиди правна заштита на истите.

Конечно, НВО мора да продолжат со работа во насока на подигнување на свеста кај населението, оссобено кај населението кое се соочува со ризик од бездржавјанство (најчесто припадници на ромската популација, Ашкалии и Египќани) во врска со значењето на регистрацијата на раѓањето и добивањето на извод од матична книга на родените.

SRBIJA

Praxis

Autorka: Milijana Trifković, pravna analitičarka

PRAXIS

Lica u opasnosti od apatridije u Srbiji

Jedan od preduslova za pružanje odgovarajuće zaštite licima bez državljanstva i za iskorenjivanje pojave apatridije jeste identifikovanje lica koja se suočavaju sa ovim problemom. Među licima u riziku od apatridije u Srbiji najzastupljena su lica koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih (MKR) – pravno nevidljiva lica, lica neutvrđenog državljanstva i lica koja su bila upisana u matične evidencije na Kosovu koje su uništene, nestale ili nedostupne organima Srbije.

Situacija je tokom poslednjih nekoliko godina poboljšana kada je u pitanju mogućnost naknadnog upisa u matične evidencije za lica koja su pravno nevidljiva i njihov broj je znatno smanjen. Međutim, ova pojava i dalje nije u potpunosti iskorenjena. Prema podacima iz 2014. godine, 4,7% dece iz romskih naselja starosti do pet godina nije upisano u matičnu knjigu rođenih.[1] Procenjuje se da 5% domaćinstava interno raseljenih Roma sa Kosova i 1% domicilnih Roma ima nekog člana koji nije upisan u matičnu knjigu rođenih.[2] Kod interno raseljenih Roma 7% dece mlađe od 15 godina nije upisano u matičnu knjigu rođenih, dok je kod domicilnih Roma 2% neupisane dece.[3]

Kada su u pitanju ostale kategorije lica u riziku od apatridije, pored pravno nevidljivih lica, prema istraživanju iz 2010. godine među pripadnicima Roma, Aškalija i Egipćana u Srbiji identifikovano je 2,3% osoba koje nisu upisane u knjige državljana.[4] O razmerama ovog problema svedoče i podaci o broju osoba za koje je Praxis pokrenuo postupke u cilju sticanja državljanstva i upisa u obnovljene matične knjige u periodu od 2004. godine do kraja aprila 2015. godine – pokrenuto je 1297 postupaka upisa u obnovljene knjige državljana, 1404 postupka upisa u obnovljene matične knjige rođenih, 465 postupaka za upis u obnovljene matične knjige venčanih (MKV),[5] 97 postupaka prijema u državljanstvo i 363 postupka utvrđivanja državljanstva.

Kada je reč o etničkoj strukturi, među licima u opasnosti od apatridije naročito su zastupljeni pripadnici romske nacionalne manjine, a pravno nevidljiva lica su skoro isključivo pripadnici ove manjine.[6] Većina lica u riziku od apatridije celog života je živela u Srbiji (59,4%), 43,3% njih je rođeno u mestu u kome i sada živi, a značajan je i broj lica koja su rođena na Kosovu (32,9%).[7] I prema iskustvima Praxisa, lica u opasnosti od apatridije mahom su rođena u Srbiji ili na Kosovu. Jasno je da je skoro isključivo reč o licima koja imaju snažne i davno uspostavljene veze sa državom, odnosno da je u pitanju *in situ* populacija. Kod onih lica u riziku od apatridije koja su mestom rođenja ili državljanstvom/poreklom roditelja vezana za neku drugu državu, najčešće je reč o bivšim jugoslovenskim republikama.

1 Republički zavod za statistiku i UNICEF, Istraživanja višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima, jul 2014.
2 Slobodan Cvejić, Procena potreba interno raseljenih Roma u Srbiji, UNHCR, maj 2015.
3 Isto.
4 Gazela Pudar, Lica u opasnosti od apatridije u Srbiji, UNHCR, jun 2011.
5 Pored negativnog uticaja na porodični život, teškoće oko upisa u MKV u pojedinim slučajevima onemogućavaju pribavljanje lične karte i ostvarivanje prava koja su uslovljena posedovanjem tog dokumente. Dešavalo se da za žene bude izvršen upis u obnovljenu MKR sa devojačkim prezimenom i bez zabeleške o zaključenom braku, a da im prilikom upisa u obnovljenu knjigu državljana bude upisano prezime uzeto nakon zaključenja braka. Zbog razlike u prezimenu u izvodu iz matične knjige rođenih i uverenju o državljanstvu te osobe nisu mogle da pribave ličnu kartu ili da prijave prebivalište sve dok ne bude izvršena i obnova upisa u MKV i upisano isto prezime i u MKR i u knjizi državljana.
6 U tom smislu ilustrativni su sledeći podaci: tokom sprovođenja projekta u periodu od 2013. do 2015. godine Praxis je pokrenuo 969 postupaka naknadnog upisa u MKR, utvrđivanja vremena i mesta rođenja i određivanja ličnog imena (reč je o postupcima koji se pokreću za pravno nevidljiva lica) i 938 postupaka (96,8%) pokrenuto je za pripadnike romske nacionalne manjine, u 27 postupaka (2,8%) korisnici se nisu izjasnili o nacionalnoj pripadnosti, četiri postupka su pokrenuta za osobe srpske nacionalnosti i jedan postupak je pokrenut za osobu albanske nacionalnosti.
7 Gazela Pudar, Lica u opasnosti od apatridije u Srbiji.

Državljanstvo i apatridija u pravnom poretku Srbije

Način i postupak sticanja i gubitka državljanstva regulisan je Zakonom o državljanstvu Republike Srbije.[8] Osnovni način sticanja državljanstva je po poreklu, odnosno prema državljanstvu roditelja (*ius sanguinis* princip). Način na koji je uređeno sticanje državljanstva Republike Srbije po poreklu u potpunosti je usklađeno sa međunarodnim standardima, uključujući Konvenciju o smanjenju broja lica bez državljanstva iz 1961. godine.

Ako su oba roditelja državljani Srbije, dete stiče državljanstvo Srbije bez obzira na mesto rođenja.[9] Ako je dete rođeno na teritoriji Srbije, dovoljno je da jedan od roditelja ima državljanstvo Srbije da bi dete steklo njeno državljanstvo.[10] Državljanstvo Srbije stiče i dete rođeno u inostranstvu kome je jedan od roditelja državljanin Srbije, ako je drugi roditelj nepoznat, bez državljanstva ili nepoznatog državljanstva.[11]

Ako je samo jedan od roditelja državljanin Srbije, a drugi stranac, dete rođeno u inostranstvu stiče državljanstvo Srbije ako ga roditelj koji je njen državljanin prijavi nadležnom diplomatskom ili konzularnom predstavništvu i ako podnese zahtev za upis deteta u evidencije državljana Srbije pre nego što dete navrši 18 godina.[12] Ako roditelj propusti da to učini pre nego što dete navrši 18 godina, sam potomak državljanina Srbije može da podnese zahtev za upis u evidencije državljana do navršene 23 godine života.[13]

U cilju sprečavanja apatridije predviđeno je da državljanstvo Srbije stiče i dete rođeno u inostranstvu kome je samo jedan od roditelja državljanin Srbije, a drugi je stranac, ako bi dete u protivnom ostalo bez državljanstva (zbog toga što ne može da stekne ni državljanstvo drugog roditelja, ni državljanstvo države rođenja).[14] U takvim slučajevima dete bi trebalo da stekne državljanstvo Srbije i ako ne bude prijavljeno u konzularnom ili diplomatskom predstavništvu, odnosno ako za njega ne bude podnet odgovarajući zahtev u propisanom roku.

U cilju sprečavanja apatridije predviđena je i primena *ius soli* principa, odnosno sticanje državljanstva rođenjem na teritoriji Srbije. Tako, državljanstvo Srbije stiče dete rođeno ili nađeno[15] na teritoriji Srbije, ako su mu roditelji nepoznati, bez državljanstva ili nepoznatog državljanstva ili ako bi dete u protivnom ostalo bez državljanstva.[16]

I način na koji je uređeno sticanje državljanstva po *ius soli* principu u potpunosti je u skladu sa međunarodnim standardima. Takođe, i prestanak državljanstva Srbije uređen je tako da bi se sprečilo da jedno lice ostane bez državljanstva Srbije ako bi usled toga ostalo apatrid.

8 Sl. glasnik Republike Srbije, br. 135/2004 i 90/2007.
9 Član 7 stav 1 tačka 1 Zakona o državljanstvu Republike Srbije.
10 Član 7 stav 1 tačka 2 Zakona o državljanstvu Republike Srbije.
11 Član 7 stav 1 tačka 3 Zakona o državljanstvu Republike Srbije.
12 Član 9 stav 1 Zakona o državljanstvu Republike Srbije.
13 Član 10 Zakona o državljanstvu Republike Srbije.
14 Član 9 stav 2 Zakona o državljanstvu Republike Srbije.
15 Činjenica rođenja nađenog deteta (nahočeta) upisuje se u matičnu knjigu rođenih matičnog područja na čijoj teritoriji je dete nađeno. Upis se vrši na osnovu rešenja nadležnog organa starateljstva koje, između ostalog, sadrži i podatak o državljanstvu deteta. Videti član 50 Zakona o matičnim knjigama, Sl. glasnik Republike Srbije, br. 20/2009 i 145/2014.
16 Član 13 Zakona o državljanstvu Republike Srbije. I u Ustavu Republike Srbije predviđeno je da dete rođeno u Srbiji ima pravo na njeno državljanstvo, ako nisu ispunjeni uslovi da stekne državljanstvo druge države. Videti član 38 stav 3 Ustava Republike Srbije, Sl. glasnik Republike Srbije, br. 98/2006.

Uzroci apatridije u Srbiji

Uprkos tome što je način sticanja i gubitka državljanstva Republike Srbije u potpunosti usklađen sa međunarodnim standardima, pojedine kategorije ostaju bez odgovarajuće zaštite od apatridije i suočavaju se sa teškoćama u ostvarivanju prava na državljanstvo Srbije.

Jedan od uzroka koji dovodi do pojave lica u opasnosti od apatridije jeste kršenje prava deteta da bude upisano u matičnu knjigu rođenih što pre po rođenju. Da bi dete bilo upisano odmah po rođenju, neophodno je da roditelji deteta poseduju izvod iz MKR, odnosno izvod iz MKV, ako su venčani, i ličnu kartu, odnosno pasoš, ako su u pitanju stranci.[17] Roditelji koji nemaju pomenute dokumente, ne mogu da prijave rođenje svoje dece i da im odrede lično ime pred nadležnim matičarem u zakonom propisanom roku. Ta deca moraju da prođu kroz postupak naknadnog upisa u MKR, određivanja ličnog imena ili utvrđivanja vremena i mesta rođenja.[18]

Lica koja nisu upisana u MKR – pravno nevidljiva lica – dugo su predstavljala jednu od najugroženijih grupa u Srbiji i to ne samo zbog izloženosti opasnosti od apatridije i zbog nemogućnosti uživanja osnovnih ljudskih prava, nego i zbog toga što za pojedina lica nije postojala mogućnost da se nakadno upišu u MKR.[19] Tokom poslednjih nekoliko godina znatno je olakšan naknadni upis činjenice rođenja. U avgustu 2012. godine usvojen je Zakon o dopunama Zakona o vanparničnom postupku[20] i propisan je postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja za lica koja ne mogu da se upišu u matične knjige u upravnom postupku. Od značaja je i Uputstvo o načinu postupanja u postupcima određivanja ličnog imena koje je u decembru 2014. godine donelo Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja.[21] Uputstvo bi trebalo da olakša i učini efikasnijem postupke određivanja ličnog imena koji se sprovode pred centrima za socijalni rad za decu i osobe kojima nije određeno lično ime u zakonskom roku.[22] Zahvaljujući tim promenama olakšan je naknadni upis u matične evidencije i ostvarivanje prava na lično ime po isteku zakonskog roka za određivanje imena. Još uvek nisu preduzete mere kako bi se omogućilo da svako dete bude upisano i da ima ime od rođenja, te pravna nevidljivost i dalje ostaje jedan od osnovnih uzroka opasnosti od apatridije u Srbiji.

Pojedina lica nalaze se u opasnosti od apatridije jer im nije upisana činjenica državljanstva, iako su ispunjavali uslove za sticanje državljanstva Srbije. Te osobe primorane su da pokreću postupke utvrđivanja državljanstva, a od dokaza kojima raspolažu zavise da li će uspeti da na taj način da ostvare pravo na državljanstvo.

Sa rizikom od apatridije i dalje se suočavaju osobe koje su bile upisane u matične evidencije na Kosovu koje su uništene, nestale ili se smatraju nedostupnim sa stanovišta organa Republike Srbije. Progres bi mogao da se očekuje jedino u pogledu upisa u obnovljene matične knjige rođenih jer, zahvaljući izmenama Upustva o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga iz 2013. godine, osobe koje ne mogu da se upišu u obnovljenu MKR sada mogu da pokrenu vanparnični postupak

17 Videti tačke 10 i 24 Uputstva o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga, Službeni glasnik RS, br. 109/2009, 4/2010, 10/2010, 25/2011, 5/2013 i 94/2013.

18 Da li će u konkretnom slučaju biti pokrenut upravni postupak naknadnog upisa, vanparnični postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja ili, pak, postupak određivanja ličnog imena pred organom starateljstva zavisi, između ostalog, od toga da li je dete rođeno u zdravstvenoj ustanovi ili kod kuće, koji dokazi su dostupni za dete i za roditelje, da li roditelji učestvuju u postupku i drugo. Za više detalja o ovim postupcima videti Praxis, Sprečavanje apatridije među decom – preostali problemi u Srbiji, Beograd, maj 2015 i Praxis, Analiza postupaka naknadnog upisa u matične evidencije, Beograd, jun 2015.

19 Primera radi, u matičnu knjigu nisu mogla da se upišu osobe kojima su roditelji preminuli ili je nepoznato mesto boravišta roditelja ili su i oni sami pravno nevidljiva lica. Za više detalja o razlozima zbog kojih pojedine osobe nisu mogle da se upišu u MKR videti Praxis, Pravno nevidljiva lica u Srbiji – i dalje bez rešenja, Beograd, jun 2011.

20 Službeni glasnik RS, br. 8/2012.

21 Akt Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja br. 551-00-00051/2014-14 od 10.12.2014.

22 Videti Praxis, Sprečavanje apatridije među decom – preostali problemi u Srbiji, 6-7.

utvrđivanja vremena i mesta rođenja.[23] Kada je reč o dokazivanju ranijeg upisa činjenice državljanstva, promene koje su se dogodile tokom prethodne tri godine nisu olakšale upis u obnovljene knjige državljana.[24] Ukoliko ne poseduju staro uverenje o državljanstvu, ni izvod iz MKR sa evidentiranom činjenicom državljanstva Republike Srbije, podnosioci zahteva najčešće ne uspevaju da se upišu u obnovljene knjige državljane i bivaju upućeni na postupak utvrđivanja državljanstva. Pojedine osobe ne mogu da prikupe ni dokaze potrebne za utvrđivanje državljanstva i tada jedina mogućnost za ponovno sticanje državljanstva preostaje prijem u državljanstvo.[25]

U pojedinim slučajevima ostvarivanje prava na državljanstvo otežano je i zbog neodgovarajuće primene Zakona o državljanstvu. Već je rečeno da, u cilju sprečavanja apatridije, član 13 Zakona o državljanstvu predviđa sticanje državljanstva Srbije po *ius soli* principu za decu koja su rođena ili nađena u Srbiji i koja bi u protivnom ostala bez državljanstva. Iz prakse proizlazi da mogućnost sticanja državljanstva Srbije po osnovu rođenja na njenoj teritoriji postoji samo do navršenih 18 godina, a osobe uzrasta između 18 i 21 godine ostavljene su bez zaštite, što je u suprotnosti sa obavezama iz Konvencije iz 1961. godine.[26]

Sticanje državljanstva za apatride u Srbiji

Iako Konvencija o pravnom položaju lica bez državljanstva iz 1954. godine od država traži da u najvećoj mogućoj meri olakšaju naturalizaciju apatrida i da ulože napore kako bi se ubrzali postupci naturalizacije i umanjili troškovi i takse koliko god je to moguće, Zakon o državljanstvu Republike Srbije ne predviđa olakšanu naturalizaciju apatrida.

Budući da nije predviđena olakšana naturalizacija apatrida, odredba od koje osobe bez državljanstva imaju najveću korist jeste član 16 Zakona o državljanstvu koji predviđa olakšan prijem u državljanstvo za lica koja su rođena u Srbiji i koja su neprekidno boravila u Srbiji dve godine pre podnošenja zahteva. U vezi sa uslovom u pogledu boravka iz člana 16, bitno je da se ima u vidu da zakon jedino zahteva da boravak bude neprekidan i da traje najmanje dve godine pre podnošenja zahteva. Nije neophodno da lice ima prijavljeno prebivalište ili boravište ili da u državi boravi po osnovu odobrenja za privremeni boravak ili stalno nastanjenje stranaca. Prema iskustvima Praxisa, u dosadašnjoj praksi su kao dokaz boravka uspešno upotrebljavani izvodi iz MKR za decu podnositeljki zahteva rođenu u Srbiji ili otpusne liste iz porodilišta, zatim izjave svedoka, beleške koordinatora za romska pitanja kome je poznato da podnosilac zahteva boravi na određenoj adresi, potvrde iz škole i terenske provere policijskih službenika.[27]

Kada su u pitanju lica bez državljanstva koja nisu rođena u Srbiji (i stoga ne mogu imati koristi od člana 16 Zakona o državljanstvu koji predviđa olakšan način sticanja državljanstva Srbije za osobe rođene na njenoj teritoriji), za njih može biti od značaja član 23 stav 1, koji propisuje olakšanu naturalizaciju

23 Izmenama Uputstva o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga iz 2013. godine predviđeno je da osobe koje ne mogu da dokažu raniji upis činjenice rođenja mogu da pokrenu odgovarajući postupak pred sudom, a to bi mogao da bude vanparnični postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja. Videti Uputstvo o izmenama i dopunama Uputstva o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga. Uputstvo je objavljeno u Službenom glasniku RS, br. 94/2013 od 30.10.2013.

24 Videti Praxis, Pravo na državljanstvo u Republici Srbiji – kratka analiza preostalih izazova, 6-7.

25 Isto.

26 Konvencija iz 1961. godine ostavlja državama mogućnost da sticanje državljnstva deci koja bi u suprotnom ostala apatirid omoguće tek nakon podnošenja odgovarajućeg zahteva I da za sticanje državljanstva postave dodatne uslove, uključujućo pograničavanje vremenskog okvira za podnošenje zahteva. Međutim, taj vremenski okvir ne sme se završiti pre navršene 21 godine. Videti član 1 paragraf 2 tačku (a) Konvencije o smanjenju broja lica bez državljanstva.

27 Videti Praxis, Pravo na državljanstvo u Republici Srbiji – kratka analiza preostalih izazova, Beograd, decembar 2014, 4-5.

pripadnika srpskog naroda, i član 23 stav 2 koji propisuje olakšanu naturalizaciju za izbeglice iz bivših jugoslovenskih republika. U oba slučaja, za sticanje državljanstva nije potrebno da podnosilac zahteva ima prebivalište u Republici Srbiji, što je veoma značajno za osobe koje najčešće zbog siromaštva ne mogu da ispune uslove za stalno nastanjenje stranaca, a samim tim ni za običnu naturalizaciju. Međutim, ovaj vid naturalizacije je dostupan samo osobama koje ili imaju status izbeglice (iz bivše SFRJ) ili mogu dokazati da su pripadnici srpskog naroda. Prvobitno je Zakon o državljanstvu, u članu 23 stav 3, predviđao da pod istim uslovima kao i pripadnici srpskog naroda (bez prebivališta i samo uz prilaganje izjave o tome da podnosilac zahteva Republiku Srbiju smatra svojom državom) u državljanstvo Republike Srbije može biti i pripadnik drugog naroda ili etničke zajednice sa teritorije Republike Srbije. Međutim, ova odredba imala je ograničeno vreme primene i prestala je da važi 9. oktobra 2009. godine,[28] dok u pogledu olakšanog načina sticanja državljanstva za pripadnike srpskog naroda nije predviđeno nikakvo vremensko ograničenje. Zaštitnik građana grada Zrenjanina je Ustavnom sudu Srbije podneo predlog kojim je traženo da se utvrdi da odredba koja predviđa vremensko ograničenje u pogledu mogućnosti podnošenja zahteva za prijem u državljanstvo na osnovu člana 23 stav 3 predstavlja diskriminaciju pripadnika drugih naroda ili etničkih zajednica sa teritorije Srbije jer se vremensko ograničenje odnosi samo na njih. Traženo je da se utvrdi da je pomenuta odredba u suprotnosti sa odredbama Ustava Republike Srbije koje zabranjuju diskriminaciju po bilo kom osnovu, a takođe i sa ljudskim i manjinskim pravima zajemčenim opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima. Međutim, Ustavni sud je našao da Ustav ne jemči pravo na sticanje državljanstva u povlašćenom ili olakšanom režimu, a da takvo pravo nije garantovano ni Evropskom konvencijom o državljanstvu.[29] Za žaljenje je što je Ustavni sud propustio da ispita da li je nejednakost u tretmanu bila objektivno i razumno opravdana.[30] Propisivanje roka u kome su pripadnici drugih naroda mogli da steknu državljanstvo na olakšan način kao i pripadnici srpskog naroda nije samo po sebi doprinelo pojavi novih lica bez državljanstva u Srbiji. Međutim, da je nastavila da važi, odredba člana 23 stav 3 doprinela bi smanjenju postojećeg broja lica bez državljanstva, što je naročito značajno ako se ima u vidu to da Zakon o državljanstvu ne predviđa olakšanu naturalizaciju apatrida, kao i to da su lica u opasnosti od apatridije često pripadnici romske naionalne manjine. Treba imati u vidu i Rezoluciju Parlamentarne skupštine Saveta Evrope koja poziva države članice da revidiraju svoju politiku u svetlu međunarodnih pravnih standarda u oblasti državljanstva, što između ostalog podrazumeva da uslovi za naturalizaciju i praksa u pogledu naturalizacije ne smeju biti diskriminatorni po bilo kom osnovu, uključujući i nacionalno ili etničko poreklo.[31] Isti dokument poziva države i da olakšaju sticanje državljanstva za lica bez državljanstva koja žive na njihovoj teritoriji. Iako neobavezujući, taj dokument ukazuje državama na to što je potrebno učiniti da bi domaći propisi i praksa bili usklađeni sa međunarodnim standardima u materiji državljanstva.

28 Članom 18 Zakona o izmenama i dopunama Zakona o državljanstvu (Sl. glasnik RS, br. 90/2007 od 1.10.2007) predviđeno je da zahtev za prijem u državljanstvo na osnovu člana 23 stav 3 Zakona može da se podnese u roku od dve godine od dana stupanja na snagu Zakona o izmenama i dopunama.

29 Videti odluku Ustavnog suda RS broj IUz-564/2011-18/2012-49. Odluka je objavljena 9.3.2012.

30 Videti Izdvojeno mišljenje u predmetu IUz 564/2011 sudije prof. dr Marije Draškić.

31 Rezolucija Parlamentarne skupštine Saveta Evrope 1989 (2014) usvojena 9. aprila 2014. godine, dostpuno na http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20871&lang=en, 8.9.2015.

Unapređivanje zaštite lica bez državljanstva i zaštite od apatridije – sudska i kvazisudska zaštita

Za unapređivanje zaštite lica bez državljanstva od značaja mogu biti nadzorni mehanizmi koji postoje uz ugovore koji sadrže odredbe od značaja za sprečavanje apatridije ili zaštitu apatrida. Koristeći ove mahanizme, nevladine organizacije iz Srbije: Regionalni centar za manjine,[32] CEKOR – Centar za ekologiju i održivi razvoj,[33] CHRIS – Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji,[34] i Praxis su, povodom inicijalnog izveštaja Srbije, Komitetu za ukidanje rasne diskriminacije podneli alternativni izveštaj u kome su ukazali na povrede prava na državljanstvo pripadnika romske nacionalne manjine i teškoće sa kojima se suočavaju pravno nevidljiva lica i lica koja su bila upisana u matične evidencije koje su uništene, nestale ili nedostupne organima Srbije.[35] Ove kategorije nalaze se u opasnosti od apatridije i zbog neposedovanja dokumenata ne mogu da ostvare niz osnovnih ljudskih prava. U Zaključnim primedbama, razmatrajući izveštaj Republike Srbije, Komitet je izrazio posebnu zabrinutost zbog problema pravno nevidljivih lica koja su, prema izveštajima, mahom Romi, Aškalije i Egipćani. Kao poseban razlog za zabrinutost navedene su teškoće i diskriminacija sa kojom se suočavaju pripadnici romske nacionalne manjine zbog neposedovanja ličnih dokumenata i izvoda iz matične knjige rođenih, što ova lica dovodi u opasnost od apatridije i otežava im ostvarivanje prava koja su u nadležnosti Komiteta. Zahtevano je da država sprovede neophodne mere, uključujući i izmene postojećih zakona, kako bi se osiguralo da lica kojima su uskraćeni lični dokumenti dobiju mogućnost da se upišu u matične knjige i da pribave dokumente potrebne za pristup pravima. Dodatno, Komitet je uputio preporuke državi da unapredi mehanizme zaštite od apatridije i da ratifikuje Konvenciju o smanjenju broja lica bez državljanstva iz 1961. godine.[36]

Za sprečavanje apatridije u Srbiji od značaja su i preporuke Komiteta za prava deteta, upućene prilikom razmatranja izveštaja Republike Srbije 2008. godine. Komitet je izrazio zabrinutost zbog komplikovane procedure upisivanja u matičnu knjigu rođenih i neblagovremenog upisivanja činjenice rođenja dece čiji roditelji ne poseduju identifikacione dokumente i uputio odgovovarajuće preporuke kako bi se obezbedilo da svako dete rođeno na teritoriji države bude upisano u matičnu knjigu rođenih, bez obzira na državljanstvo i status roditelja.[37] Tokom predhodnih nekoliko godina Srbija je znatno olakšala sistem naknadnog upisa činjenice rođenja, ali još uvek nisu preduzete mere kako bi se obezbedilo da svakom detetu bude omogućen upis u matičnu knjigu rođenih odmah po rođenju.

Za prevenciju apatridije od značaja može biti i mogućnost obraćanja zaštitniku građana, podnošenjem pritužbi u pojedinačnim slučajevima u kojima je došlo do povrede prava na državljanstvo ili na upis u matične knjige.[38] Ipak, kada je u pitanju sprečavanje apatridije, institucija zaštitnika građana najbitniju ulogu je imala u pokušajima nalaženja trajnog rešenja za pravno nevidljiva lica. Ocenjujući,

32 Videti http://www.minoritycentre.org/.
33 Videti http://www.cekor.org/.
34 Videti http://chris-network.org/.
35 Videti Informacije podnete Komitetu za ukidanje rasne diskriminacije povodom inicijalnog izveštaja Srbije, februar 2011, 11-15, dostupno na: http://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/informacije%20podnete%20komitetu%20za%20eliminaciju%20rasne%20diskriminacije%20povodom%20inicijalnog%20izvetaja%20srbije.pdf, 8.9.2015.
36 Zaključne primedbe u vezi sa inicijalnim izveštajem Republike Srbije o primeni Konvencije io ukidanju svih oblika rasne diskriminacije koji se odnosi na period od 1992-2008. godine, par. 19, dostupno na http://www.ljudskaprava.gov.rs/images/pdf/Zavrsne_primedbe_komiteta_2011.pdf, 8.9.2015.
37 Committee on the Rights of the Child, Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child, Republic of Serbia, Forty-eight session, CRC/C/SRB/CO/1, 6 June 2008, par. 33-34.
38 Praxis je u više navrata podnosio pritužbe Zaštitniku građana u ime lica koja su se susretala sa teškoćama u postupcima ostvarivanja prava na državljanstvo ili na upis u matične knjige. Videti, na primer, preporuku Zaštitnika građana od 19.06.2012. godine, donetu povodom pritužbe Praixisa, dostupnu na http://ombudsman.yucom.org.rs/preporuka-upravi-za-gradjanska-pitanja-i-opste-poslove-nis/, 8.9.2015.

na osnovu pritužbi građana koje su podnošene, obraćanja nevladinih organizacija Praxis i Centar za unapređenje pravnih studija i saznanja dobijenih u saradnji sa Visokim komesarijatom za izbeglice UN, da postoji potreba za izmenama propisa u ovoj oblasti, Zaštitik građana podneo je Vladi Republike Srbije inicijativu za izmenu i dopunu Zakona o vanparničnom postupku kako bi se građanima koji ne mogu da se upišu u matičnu knjigu rođenih omogućilo da u vanparničnom postupku pred sudom dokazuju svoj status.[39] Kao rezultat, usvojen je Zakon o dopunama zakona o vanparničnom postupku kojim je propisan poseban postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja namenjen osobama koje ne mogu da se upišu u MKR u upravnom postupku. To je predstavljalo najveći napredak u nastojanjima da se reši problem pravno nevidljivih lica u Srbiji, što svakako doprinosi i efikasnijoj zaštiti od apatridije.[40]

U pokušajima unapređivanja zaštite od apatridije veoma je bitna i uloga Ustavnog suda, i to kako u postupku po ustavnoj žalbi, tako i u postupku za ocenu ustavnosti opštih akata. Praxis je koristio oba navedena mehanizma u cilju pobošljanja zaštite lica u riziku od apatridije.

U julu 2011. godine, Centar za unapređivanje pravnih studija[41] i Praxis su Ustavnom sudu podneli inicijativu za ocenu ustavnosti Zakona o matičnim knjigama – odredbi koje se odnose na upis u matičnu knjigu rođenih, smatrajući da su osporenim odrebama pravno nevidljiva lica romske nacionalnosti stavljena u neravnopravan položaj i da su za upis u matičnu knjigu rođenih postavljeni uslovi za koje se unapred zna da ih brojni pripadnici romske populacije ne mogu ispuniti.

Iako je našao da rešavanje problema pravno nevidljivih lica izlazi iz okvira njegove nadležnosti, sud jeste prepoznao njihove probleme i potrebu propisivanja posebnih pravila kako bi se ti problemi rešili. Najzad, obrazlažući opravdanost potrebe utvrđivanja posebnog načina ostvarivanja pre svega statusnih prava pravno nevidljivih lica, Sud je ukazao na slučaj „izbrisanih" i na presudu Velikog veća Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Kurić protiv Slovenije* kojom su utvrđene povrede čl. 8., čl. 13. i čl. 14. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKLJP) zbog teškoća koja su ova lica trpela usled nemogućnosti da regulišu statusna pitanja nakon brisanja iz Registra stalnog boravka slovenačnih građana.[42]

Kada su u pitanju pojedinačni slučajevi, za Praxisovog korisnika R. J., za koga je postupak naknadnog upisa u matičnu knjigu rođenih trajao duže od sedam godina, podneta je ustavna žalba povodom koje je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku i podnosiocu ustavne žalbe utvrđeno pravo na naknadu nematerijalne štete. Ustavni sud se posebno osvrnuo na značaj koji je predmet postupka – upis u matičnu knjigu rođenih – imao za podnosioca ustavne žalbe, istakavši da je nesporan interes podnosioca zahteva da se o njegovom zahtevu odluči u razumnom roku i istovremeno podsetio na to da su postupci u kojima se rešava o statusnim pitanjima po svojoj prirodi hitni.[43]

Praxis i dalje koristi pomenute mehanizme kako bi se otklonio jedan od najozbiljnijih preostalih problema u vezi sa sprečavanjem opasnosti od apatridije, a to je neblagovremeno upisivanje činjenice rođenja dece. Iako je Konvencijom o pravima deteta i Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima garantovano pravo svakog deteta da bude upisano u MKR odmah po rođenju, u

39 Videti Inicijativu Zaštitnika građana Vladi Republike Srbije za izmenu i dopunu Zakona o vanparničnom postupku, dostupnu na: http://www.ombudsman.rs/attachments/2126_Inicijativa%20Zastitnika%20gradjana.doc, 8.9.2015.

40 Za više detalja videti Praxis, Analiza primene Zakona o vanparničnom postupku – utvrđivanje vremena i mesta rođenja u praksi, Beograd, decembar 2013.

41 Videti http://cups.rs/.

42 Za više detalja videti Praxis, Ustavni sud vidi rešenje u propisivanju posebnih zakonskih pravila za otklanjanje problema pravno nevidljivih lica, dostupno na http://www.praxis.org.rs/index.php/sr/praxis-in-action/legally-in-persons/item/584-ustavni-sud-vidi-re%C5%A1enje-u-propisivanju-posebnih-zakonskih-pravila-za-otklanjanje-problema-pravno-nevidljivih-lica, 8.9.2015.

43 Za više detalja videti Praxis, Ustavni sud utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku, dostupno na http://www.praxis.org.rs/index.php/sr/praxis-in-action/legally-in-persons/item/917-the-constitutional-court-found-the-violation-of-the-right-to-trial-within-a-reasonable-time, 8.9.2015.

Srbiji deca čiji roditelji nemaju dokumente (izvod iz MKR i ličnu kartu) ne mogu da se upišu u MKR odmah po rođenju, u zakonom propisanom roku od 30 dana, nego za njih moraju da se sprovode komplikovani postupci naknadnog upisa u MKR, određivanja ličnog imena ili utvrđivanja vremena i mesta rođenja koji u proseku traju po nekoliko meseci, usled čega deca ostaju bez izvoda iz MKR i bez mogućnosti pristupa pravima poput prava na zdravstvenu zaštitu u najosetljivijem periodu života. U takvoj situaciji zatekao se i maloletni L. J., rođen u julu 2015. godine u bolnici u Smederevu. Nadležni matičar odbio je da dete upiše u MKR jer je detetova majka pravno nevidljivo lice i ne poseduje dokumente koje je prema važećim propisima neophodno priložiti za prijavu rođenja deteta. U avgustu 2015. godine Praxis je za L. J. podneo ustavnu žalbu Ustavnom sudu zbog povrede prava deteta da bude upisano u MKR odmah po rođenju. Takođe, European Roma Rights Centre (ERRC)[44] i Praxis pripremaju podnošenje inicijative za ocenu ustavnosti odredbe Zakona o matičnim knjigama koja, suprotno garancijama iz Ustava, Konvencije o pravima deteta i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, daje preširoko ovlašćenje matičarima da odlože upis deteta u MKR i to bez ikakvog ograničenja u pogledu vremena. Cilj i ustavne žalbe u slučaju L. J. i inicijative za ocenu ustavnosti Zakona o matičnim knjigama jeste promena propisa koji uređuju vođenje matičnih knjiga i to tako što će se omogućiti da svako dete bude upisano u MKR odmah po rođenju, uključujući i decu čiji roditelji ne poseduju dokumente.

Kada je u pitanju zaštita apatrida i lica u opasnosti od apatridije ne treba izgubiti iz vida ni ulogu koju može imati strateško parničenje. Tako je, povodom tužbe Praxisa, Osnovni sud u Novom Sadu utvrdio da je Grad Novi Sad – Gradska uprava za opšte poslove diskriminisao lica romske nacionalnosti u postupcima naknadnog upisa u matične knjige, a tuženom je naloženo da o svom trošku objavi presudu u dnevnom listu Politika. Negativna i rigorozna praksa organa uprave u Novom Sadu, koja je do tada postojala u postupcima naknadnog upisa u MKR za lica romske nacionalnosti, promenjena je tek nakon što je sud utvrdio diskriminatorno postupanje u ovom postupku. Stoga taj postupak ukazuje i na značaj koji strateško parničenje može imati za poboljšanje položaja lica u opasnosti od apatridije, kao i da takvi postupci, osim suzbijanju diskriminacije, mogu doprineti i promeni prakse u postupcima upisa u matične evidencije, a time i efikasnijem predupređivanju pojave apatridije.[45]

Takođe, obraćanje Upravnom sudu predstavalja vid sudske kontrole odluka upravnih organa u postupcima upisa u matične evidencije i Praxis je podnosio tužbe Upravnom sudu u ovim postupcima, kako zbog ćutanja uprave, tako i u slučajevima u kojima su donete negativne drugostepene odluke.

Pored upotrebe navedenih mehanizama, Praxis je pružao pravnu pomoć licima u opasnosti od apatridije i u konkretnim postupcima koje je potrebno sprovesti u cilju upisa u matične evidencije ili sticanja državljanstva i u periodu od 2004. godine do kraja aprila 2015. godine rešeno je više od 4000 postupaka za lica u opasnosti od apatridije.

Navedeni mehanizmi i preduzeti koraci ukazuju na raznovrsnost načina na koje je moguće doprineti većoj zaštiti apatrida i efikasnijem sprečavanje apatridije, ali i istovremeno pokazuju koliko je toga potrebno učiniti i kojim se sve telima potrebno obratiti kako bi se ostvario progres u pogledu poštovanja prava na državljanstvo i na upis u matične knjige.

Kada je u pitanju zaštita lica bez državljanstva, otežavajuću okolnost predstavlja nepostojanje procedure za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva. Iako su među licima u opasnosti od apatridije u Srbiji mahom zastupljena lica koja imaju dugogodišnje i čvrste veze sa državom (*in situ* populacija),

44 Videti http://www.errc.org/.

45 Za više detalja videti Praxis, Utvrđeno da je Grad Novi Sad diskriminatorski postupao prema licima romske nacionalnosti, dostupno na http://praxis.rs/index.php/sr/praxis-in-action/discrimination/item/382-discriminatory-behaviour-of-the-city-of-novi-sad-towards-the-persons-of-roma-nationality-established, 8.9.2015.

te u njihovom slučaju prioritetno treba da bude nalaženje mogućnosti za što lakše ostvarivanje prava na državljanstvo, i procedura za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva može se pokazati neophodnom za ispunjavanje međunarodnih obaveza u odnosu na apatride.[46]

Poseban izazov u Republici Srbiji predstavlja i pitanje besplatne pravne pomoći. Ustavom Republike Srbije predviđeno je da pitanje pravne pomoći bude regulisano posebnim zakonom, ali se na njegovo donošenje čeka devet godina. Trenutno, pravnu pomoć pružaju pojedine jedinice lokalne samouprave, pravne klinike na pravnim fakultetima i sindikati, ali se pripadnici marginalizovane populacije u najvećoj meri oslanjaju na pomoć koju obezbeđuju nevladine organizacije, pri čemu nevladine organizacije zavise od novčanih sredstava koje obezbeđuju međunarodni donatori. Pravna pomoć trenutno nije organizovana sistematično, pa pružaoci sami određuju, u zavisnosti od svojih kapaciteta, na koji način i u kom obimu će pomoć biti pružena. Izvori finansiranja se razlikuju od pružaoca do pružaoca.

Kada je u pitanju zaštita lica u opasnosti od apatridije, mnoge institucije, uključujući centre za socijalni rad, kao i romske aktiviste i nevladine organizacije, upućuju korisnike da se obrate Praxisu za pružanje pravne pomoći.

Pristup besplatnoj pravnoj pomoći pitanje je koje je potrebno imati u vidu i prilikom eventualnog propisivanja procedure za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva. Pošto se kao podnosioci zahteva za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva po pravilu pojavljuju lica koja su u stanju nužde, njima bi morala da bude obeđbeđena besplatna pravna pomoć i u tom postupku.[47]

Zaključna razmatranja i preporuke

U Srbiji je tokom prethodnih godina učinjen veliki pomak kada je u pitanju sprečavanje pojave lica bez državljanstva, naročito kada je u pitanju omogućavanje naknadnog upisa činjenice rođenja. Međutim, opasnost od apatridije i dalje je prisutna, a od tog problema nisu izuzeta ni deca.[48] Zakon o državljanstvu Republike Srbije sadrži pravila podobna da spreče apatridiju, kako prilikom rođenja, tako i u kasnijem toku života, ali ostvarivanje prava na državljanstvo može biti otežano zbog neblagovremenog upisivanja činjenice rođenja.

Među preostalim problemima je i okolnost da matične evidencije koje su postale nedostupne pre 15 godina, tokom oružanog sukoba na Kosovu, još uvek nisu obnovljene. Dugotrajni postupci upisa u obnovljene matične knjige zabrinjavaju između ostalog i zbog toga što lica koja su bila upisana u te matične evidencije već duže od decenije ne mogu da pristupe nizu osnovnih ljudskih prava, poput prava na rad ili zdravstvenu i socijalnu zaštitu. U sličnoj situaciji nalaze se osobe neutvrđenog državljanstva, kao i deca koja zbog neposedovanja dokumenata za roditelje ne mogu da se upišu u matične evidencije odmah po rođenju, nego moraju da prolaze kroz neki od postupaka koji imaju za cilj naknadni upis u matične evidencije.

46 U vezi sa tim, UNHCR smatra da je posebna procedura za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva neophodna da bi država potpisnica Konvencije iz 1954. godine mogla ispuni svoje obaveze zaštite koje proističu iz tog ugovora. Videti UNHCR, Guidelines on Statelessness No. 2: Procedures for Determining whether an Individual is a Stateless Person, 5 April 2012. Videti, takođe, European Network on Statelessness, Statelessness determination and the protection status of stateless persons, 2013.

47 Nikola Bodiroga, Zašto je neophodan postupak za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva – kakav nam postupak treba, u pripremi.

48 Prema podacima UNICEF-a i Republičkog zavoda za statistiku iz 2014. godine 4,7% dece iz romskih naselja starosti do pet godina nije upisano u matičnu knjigu rođenih, a opasnost od apatridije često je povezana upravo sa neblagovremenim upisivanjem činjenice rođenja. Videti napomenu 1.

Kada je u pitanju položaj apatrida, otežavajuća okolnost je nepostojanje procedure za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva. Takođe, uprkos tome što Zakon o državljanstvu sadrži veoma napredna rešenja kada je u pitanju prevencija apatridije, nije predviđena olakšana naturalizacija lica koja su već ostala bez ičijeg državljanstva.

Iako problemi u oblasti zaštite od apatridije i dalje postoje, progres je moguć i značajne promene su se već dogodile, a potpunom iskorenjivanju pojave lica bez državljanstva moglo bi da doprinese i korišćenje sistema zaštite ljudskih prava u okviru Ujedinjenih nacija. Takođe, ne treba izgubiti iz vida evropski sistem zaštite ljudskih prava, posebno zbog toga što bi nemogućnost roditelja da odrede lično ime detetu zbog neposedovanja dokumenata mogla da se podvede pod član 8 EKLJP.[49] Način na koji je u Srbiji regulisan upis dece u matičnu knjigu rođenih, a koji se odražava i na njihovo pravo na identitet i privatan život, ne zadovoljava standarde iz člana 8 EKLJP i prakse Evropskog suda za ljudska prava. Ne vidi se koji je to javni interes koji bi se protivio tome da i deca pravno nevidljivih lica budu upisana u matične knjige rođenih i da im se odredi lično ime.[50] I obraćanje nacionalnim telima (uključujući zaštitnika građana i poverenika za zaštitu ravnopravnosti) može doprineti boljoj zaštiti lica bez državljanstva ili unapređivanju prakse i propisa u ovoj oblasti. Značaj koji pomenuta tela mogu imati na sprečavanje apatridije ilustruje primer pravno nevidljivih lica u Srbiji.[51] Njihovim položajem bavili su se Komitet za prava deteta, Komitet za ukidanje rasne diskriminacije, Ustavni sud Srbije, zaštitnik građana... Preporuke i odluke svih pominjanih tela ne ukazuju samo na raznovrsnost institucija koje mogu da imaju ulogu u nastojanjima da se spreči apatridija nego istovremeno pokazuju i koliko taj proces može da bude složen i dugotrajan. Pri tome, pomenute preporuke, odluke i inicijative mahom su se odnosile na jedan segmet prevencije apatridije – omogućavanje upisivanja činjenice rođenja što, iako bitan, predstavlja tek jedan korak u dokazivanju prava na državljanstvo. Prilikom pokušaja nalaženja rešenja za pravno nevidljiva lica bitnu ulogu imalo je ne samo isticanje prava na upis u matične knjige i državljanstvo, nego i isticanje principa jednakosti i ukazivanje na to da se jednoj grupi građana (licima romske nacionalnosti) nesrazmerno otežava ostvarivanje osnovnih ljudskih prava usled nemogućnosti da se zakoni koji su isti za sve faktički primene na određene grupe lica.

Nakon dugogodišnjeg ukazivanja na težak položaj pravno nevidljivih lica propisan je postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja i olakšana je procedura naknadnog upisa činjenice rođenja, zahvaljujući čemu su brojna lica koja godinama nisu uspevala da se upišu u matičnu knjigu rođenih najzad uspela da dobiju izvod iz MKR. [52]To je predstavljalo najveći pomak kada je u pitanju sprečavanje apatidije Srbiji. Potpuno iskorenjivanje problema apatridije iziskuje preduzimanje dodatnih mera, a od naročite važnosti je da se olakša upis u obnovljene matične knjige i, nadasve, da se stvori okvir koji će omogućiti da svako dete bude upisano u matičnu knjigu odmah po rođenju.

49 Kada bi roditelji kojima nije dozvoljeno da odrede detetu lično ime zbog toga što ne poseduju dokumente podneli predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, nesumnjivo je da bi se primenio član 8 EKLJP. Nikola Bodiroga, Upis činjenice rođenja deteta u matičnu knjigu rođenih, Beograd, novembar 2013, 10.

50 Isto, 10-11.

51 Videti poglavlje Unapređivanje zaštite lica bez državljanstva i zaštite od apatridije – sudska i kvazisudska zaštita.

52 U aprilu 2015. godine gotovo identično rešenje uvedeno je i u crnogorsko zakonodavstvo u cilju smanjenja broja osoba koje nisu upisane u matičnu knjigu rođenih (izmene i dopune relevantnog zakona stupile na snagu u junu 2015. godine), te se može reći da su mere koje je Srbija preduzela u cilju rešavanja problema naknadnog upisa činjenice rođenja poslužio kao primer dobre prakse.

REPUBLIKA E KOSOVËS

Programi për të drejtat civile / Kosovë
Autor: Yll Zajmi

* Ky përcaktim është pa paragjykim ndaj qëndrimeve mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të KSKB dhe Opinionin e e GJND mbi shpalljen e pavarësisë së Kosovës.

CRP/K
CIVIL RIGHTS PROGRAM KOSOVO
PROGRAMI PËR TË DREJTAT CIVILE KOSOVË
PROGRAM GRAĐANSKIH PRAVA KOSOVA

Statistikat specifike të shtetit

Numri i personave pa shtetësi

Përkundër faktit se Udhëzimi Administrativ nr 05/2015 2015 për Procedurën dhe Kriteret e Përcaktimit të Statusit të Personit Pa shtetësi, mënyra e fitimit të shtetësisë e personit pa shtetësi dhe personit me Status të Refugjatit janë miratuar nga Ministria e Punëve të Brendshme në 2015, nuk ka raste që janë proceduar me Udhëzimin Administrativ të lartpërmendur. Në këtë drejtim, deri më tani nuk ka të dhëna të personave pa shtetësi.

Numri i personave në rrezik të pa shtetësisë

Deri sot nuk ka numër zyrtar të personave që janë në rrezik të pashtetësisë. Regjistrimi i vitit 2010 në Kosovë nuk i ka përfshirë në pyetësor pyetjet përkatëse për të vlerësuar numrin e atyre që mund të jenë në rrezik të pashtetësisë. Sipas të dhënave jo të plota të regjistrimit rreth 5% e popullsisë së përgjithshme janë në rrezik pa shtetësisë. Për të vlerësuar numrin e atyre që mund të jenë në rrezik të pa shtetësisë në fund të vitit 2014, Ministria e Punëve të Brendshme /Agjencia e Regjistrimit Civil ka themeluar një Grup Punues për identifikim. Grupi punues është në procesin e identifikimit të numrit të përgjithshëm të personave që mund të jetë në rrezik të pa shtetësisë.

Përkatësia etnike e personave me interes

Përkatësia etnike e personave të prekur kryesisht është e përbërë nga anëtarët e komunitetit Rom, Ashkali dhe Egjiptianë të cilat ballafaqohen kryesisht me pengesa në regjistrimin e lindjes dhe pajisen me shtetësi për shkak të mungesës së dëshmive për dokumentacionin e kërkuar.

Përmbledhje e kornizës ligjore mbi kombësinë dhe pashtetësisë në vendin e caktuar

Pasi që Kosova nuk është shtet anëtare e ndonjërës prej konventave, në Kushtetutën e saj (neni 22), ka siguruar zbatimin e drejtpërdrejtë të konventave të mëposhtme:
Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut;
Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut dhe Protokollet e saj;
Konventa Ndërkombëtare mbi të Drejtat Civile dhe Politike dhe Protokollet e saj;
Konventa kuadër e Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare;
Konventa mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor;
Konventa mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Gruas;
Konventa mbi të Drejtat e Fëmijës;
Konventa kundër Torturës dhe Dënimeve apo Trajtimeve tjera mizore, çnjerëzore apo degraduese;
Mënyra dhe procedura e fitimit dhe humbjes së shtetësisë është e rregulluar me Ligjin nr. 04 / L 215 për Shtetësinë e Kosovës i cili hyri në fuqi më 2 shtator 2013. Procedura për fitimin dhe humbjen e shtetësisë, parashihet edhe me Udhëzimin Administrativ 04/2014, përkatësisht Udhëzimin Administrativ 26/2013. Çështja e fitimit të shtetësisë për personat që kishin vendbanim të përhershëm në territorin e Kosovës deri më 1 janar 1998 është trajtuar me Udhëzimin Administrativ Nr 05/2014.
Procedura për përcaktimin e statusit të personave pa shtetësi është paraparë me Udhëzimin Administrativ numër 05/2015 të Ministrisë së Punëve të Brendshme mbi Procedurën dhe kriteret e përcakti-

mit të statusit të personit pa shtetësi, mënyrën e fitimit të shtetësisë së personit pa shtetësi dhe personit me Statusin e Refugjatit.

Shkaqet e pashtetësisë në vendin e caktuar

Në Kosovë, nuk ka raste të qarta të pa shtetësisë. Megjithatë, gjithmonë ekziston një mundësi të ketë përplasje me kornizën aktuale ligjore. Në Kosovë arsyet më të shpeshta në kontekstin e mos regjistrimit të lindjes së fëmijës brenda afateve të parashikuara janë tarifat e parapara ndëshkuese që pengojnë prindërit në ndjekjen e regjistrimit të fëmijëve të tyre. Në këto situata familjet e margjinalizuara dhe ekonomikisht të varfra kanë tendencë për ta vonuar edhe më tej regjistrimin e aktit të lindjes. Zbatimi dhe interpretimi i akteve ligjore që rregullojnë regjistrimin e mëvonëshëm mbetet sfidë kryesore për regjistrimin e suksesshëm duke u përcjellur me hezitimin e autoriteteve lokale për t'i mbështetur kërkesat individuale në verifikimin e dokumentacionit.
Për disa persona mungesa e dokumentacionit ndër gjenerata krijon pengesa në regjistrimin e ardhshëm. Kjo mungesë e dokumentacionit krijon probleme në regjistrimin lindjes të fëmijëve, për shkak të dështimit të prindërve për regjistrimin e tyre në Regjistrat e Gjendjes Civile. Si pasojë ka fëmijë të cilëve lindja i mbetet e paregjistruar pavarësisht së kjo është e garantuar me kornizën ligjore të shtetit. Gjatë regjistrimit të mëvonshëm ata pastaj përballen me procedura të komplikuara dhe të vështira.
Në Kosovë, braktisja e fëmijëve nga njëri prind është fenomen mjaft i përhapur që mund të shkaktojë pashtetësi në mesin e komuniteteve. Si pasojë, vështirësitë që lindin janë mjaft të mëdha ku kërkohet edhe përfshija e Qendrës për Punë Sociale, për shembull në rastet kur njëri prind është larguar nga vendi ata duhet të bashkëpunojnë me Qendrën për Punë Sociale në atë vend, duke shkaktuar kështu vështirësi të mëdha dhe kohëzgjatje të procedurës.

Fitimi i shtetësisë për personat pa shtetësi në vendin e caktuar

Procedurat e lehtësuar të natyralizimit

Ligji në nenin 14 mundëson lehtësira në natyralizimin e personave pa shtetësi me kushte të favorshme për të përshpejtuar procedurat e natyralizimit dhe për të zvogëluar sa më shumë që është e mundur detyrimet dhe kostot e kësaj procedure. Natyralizimi është i rregulluar me nenin 15, ku përcaktohen kushtet për natyralizim të personit pa shtetësi. Në këtë drejtim një person pa shtetësi mund të fitojë shtetësinë e Republikës së Kosovës me natyralizim nëse ai/ajo banon në territorin e Republikës së Kosovës për pesë (5) vjet nga dita e njohjes së statusit të personit pa shtetësi, poashtu edhe anëtarët e familjes të personit të referuar në paragrafin 1. të këtij neni, do të kenë të drejtë për të marrë shtetësinë e Kosovës. Kriteret përcaktohen me akte nënligjore të nxjerra nga Ministria e Punëve të Brendshme.

Procedurat e përcaktimit të pashtetësisë

Procedura e lehtësuar e përcaktimit të pashtetësisë është paraparë me Udhëzimin Administrativ 05/2015, i cili ka për qëllim të krijojë procedurën e përcaktimin të statusit të personave pa shtetësi Brenda Republikës së Kosovës. Për më tepër, qëllimi i udhëzimeve është që të vë të drejtat e personave pa shtetësi dhe procedurat për marrjen e shtetësisë në Republikën e Kosovës edhe për personat pa shtetësi e edhe për refugjatë. Udhëzimet sigurojë procedurat e duhura e të nevojshme për ti siguruar personat pa shtetësi dhe refugjatët ta marrin përfaqësimin dhe të drejtat e duhura në Republikën e Kosovës.

Mbrojtja e personave pa shtetësi

Sistemi i ndihmës juridike shtetërore dhe jo-shtetërore në një vend të caktuar

Në bazë të nenit 22 të Kushtetutës së Kosovës, të drejtat dhe liritë themelore të njeriut të garantuara nga një sërë i marrëveshjeve dhe instrumenteve ndërkombëtare, duke përfshirë *Deklaratën Universale për të Drejtave të Njeriut, Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut dhe Protokollet e saj dhe Konventën Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike dhe Protokollet e saj*, janë të garantuara me Kushtetutë, zbatohen drejtpërdrejt në Republikën e Kosovës dhe në rast konflikti kanë përparësi ndaj dispozitave ligjore dhe akteve të tjera të institucioneve publike.
Në këtë kontekst, në përputhje me kriteret e kualifikimit, siç përcaktohen me nenin 7, pika 1.2 dhe 1.3 të Ligjit për ndihmë juridike falas, për të gjithë personat me qëndrim të përkohshëm në Republikën e Kosovës dhe gjithashtu personat tjerë të përcaktuar me ligj ose rregullat e të drejtës ndërkombëtar; Republika e Kosovës e ka për obligim të ju ofrojë ndihmë juridike falas. I njëjti ligj gjithashtu themeloi Agjencinë për Ndihmë Juridike Falas i cili është i detyruar të ofrojë ndihmë juridike falas për të gjithë personat në nevojë në bazë kualifikimit financiar dhe kritereve gjyqësore.
Për më tepër, UDHËZIMI ADMINISTRATIV (MPB) Nr.05/2015 PËR PROCEDURËN DHE KRITERET E PËRCAKTIMIT TË STATUSIT TË PERSONIT PA SHTETËSI, MËNYRËN E FITIMIT TË SHTETËSISË PËR PËRSONAT PA SHTETËSI DHE PERSONIT ME STATUS TË REGUGJATIT, gjithashtu Neni 10 përcakton se përfaqësuesi i UNHCR-së dhe përfaqësuesi i autorizuar mund të jetë i pranishëm në procesin e procedurës së përcaktimin të pa shtetësisë.
Kjo vie në përfundimin se korniza legjislative e Kosovës garanton ofrimin e ndihmës juridike falas për personat në nevojë, përfshirë edhe personat pa shtetësi në bazë të kritereve dhe kushteve të përcaktuara. Ajo ka themeluar edhe kornizën institucionale për të siguruar ndihmën juridike falas.
Në lidhje me akterët jo-shtetërorë të cilat ofrojnë ndihmë juridike falas, pavarësisht kornizës së përcaktuar legjislative dhe institucionale siç është analizuar më lartë, në lidhje me personat potencial në rrezik të pashtetësisë, për shkak të faktit se personat e tillë të prekur iu është dhënë ndihmë juridike falas nga institucionet shtetërore deri në tani mund të konstatohet se organizatat joqeveritare janë ofruesit më të mëdhenj të ndihmës juridike falas dhe ata kanë barrën kryesore.
Në këtë kontekst në Kosovë, CRP/K-ja është organizata më e madhe jo-qeveritare e cila ofron ndihmë juridike falas, këshillim dhe përfaqësim në gjykatë. CRP/K është partner implementues i UNHCR-së në Kosovë në të gjitha projektet mbrojtëse të saj. Përmes këtij angazhimi, CRP/K ofron ndihmë juridike falas, këshillim dhe përfaqësim në gjykatë për personat me interes në pajtim me mandatin e UNHCR-së, duke përfshirë edhe personat në rrezik të pashtetësisë.

- **Mbrojtja dhe gjysmë-mbrojtja gjyqësore**

Kushtetuta e Kosovës në nenin 54 përcakton se " Çdokush gëzon të drejtën e mbrojtjes gjyqësore në rast të shkeljes ose mohimit të drejtave të garantuara me Kushtetutë ose me ligj, si dhe të drejtën në mjete efektive ligjore nëse konstatohet se një e drejtë e tillë është shkelur ". Bazuar në dispozitat e lartpërmendura mund të konkludohet se të drejtat dhe gjithashtu e drejta për mjete juridike efektive të personave pa shtetësi janë të garantuara edhe në Kosovë.
Aktet ligjore dhe nënligjore në fuqi e kanë paraparë mbrojtjen Gjyqësore për personat pa shtetësi. Në këtë drejtim kundër vendimit për mospranimin e kërkesës për njohjen e statusit të personit pa shtetësi, refuzimi për të marrë shtetësinë e Republikës së Kosovës, personat pa shtetësi kanë të drejtë ankese brenda tridhjetë (30) ditësh në Komisionin për Shqyrtimin e Ankesave të shtetësisë në kuadër

të Ministrisë së Punëve të Brendshme. Kundër vendimit të lëshuar nga Komisioni i mësipërm, pala mund të iniciojë konflikt administrativ para gjykatës kompetente në bazë të ligjit për Konfliktin Administrativ.

Konkludimet dhe rekomandimet

Konkludimet

Në Kosovë deri më tani nuk ka numër zyrtar të personave në rrezik të pashtetësisë. Grupi i Punës i cili u krijua nga Ministria e Punëve të Brendshme në fund të vitit 2014, është në proces të identifikimit të numrit të përgjithshëm të personave të cilët mund të jenë në rrezik të pashtetësisë;

Kryesisht në Kosovë, përkatësia etnike e personave që mund të jenë në rrezik të pashtetësisë është e përbërë nga pjesëtarët të komuniteteve Rom, Ashkali dhe Egjiptas. Ata përballen me pengesa në regjistrimin e lindjes në regjistrat e Gjendjes Civile për shkak të mungesës së dokumentacionit, braktisjes nga prindërit, mos regjistrimit ndër breza, etj;

Edhe pse autoritetet e Kosovës u përballen me sfida të shumta gjatë procesit të krijimit të kornizës ligjore e cila mbulon plotësisht fushën e regjistrimit në Kosovë, ishin në gjendje të sigurojnë masa mbrojtëse për parandalimin dhe reduktimin e situatave që çojnë deri në pashtetësi;

Në këtë kontekst një përparim i madhë në drejtim të parandalimit të pashtetësisë në Kosovë është arritur me miratimin e Udhëzimit Administrativ nr 05/2015 për Procedurën dhe Kriteret e Përcaktimit të Statusit të Personit pa shtetësi, mënyra e fitimit të shtetësisë së personit pa shtetësi dhe personit me Status të Refugjatit dhe Udhëzimit Administrativ nr 07/2015 mbi regjistrimin e mëvonshëm në regjistrat e Gjendjes Civile.

Rekomandimet

Autoritetet përkatëse të Kosovës duhet të jenë më të fokusuara në mbledhjen e të dhënave më të plota mbi njerëzit pa shtetësi dhe shkaqet e pashtetësisë së tyre, pasi kjo qasje do të ndihmojë për adresën e mirë këtë çështje, dhe lehtësi në ndërmarrjen e hapave të nevojshëm për të parandaluar atë;

Institucionet në Kosovë duhet të inkurajohen për të siguruar që personat pa shtetësi të fitojnë një status ligjor dhe një shtetësi përmes procedurave qeveritare. Kjo do të krijojë mundësi për personat pa shtetësi që të kenë mbrojtjen e nevojshme dhe të gëzojnë të paktën ato të drejta të cilat janë një parakusht për një jetë më të mirë dhe dinjitetin njerëzor;

Angazhimi i institucioneve të Kosovës në drejtim të ngritjes së vetëdijes për rëndësinë e regjistrimit të statusit civil duhet të vazhdojë, me qëllim të mbështetjesë të të gjitha komuniteteve, me fokus më të veçantë për anëtarët më të rrezikuar nga komunitetet Rom, Ashkali dhe Egjiptian.

CRNA GORA

NVO Pravni Centar
Autor: Sanja Čađenović

PRAVNI CENTAR
LEGAL CENTER

Statistike i stanje u zemlji; pravni okvir i uzročnici apatridije u konkretnoj zemlji

Broj osoba bez državljanstva (apatrida): 4312

Broj osoba pod rizikom od apatridije: 2900

Etničko porijeklo interesne grupe: Romi (najveći broj)

Ovi rezultati su ishod Popisa stanovništva domaćinstava i stanova koji je sproveden u Crnoj Gori, u periodu od 1. do 15. aprila 2011. godine. Popis je sproveden prema stanju na dan 31. mart 2011. godine. Popisom su obuhvaćeni državljani Crne Gore, državljani Crne Gore i strani državljani, strani državljani i lica bez državljanstva, koja imaju prebivalište (stalno ili privremeno) u Crnoj Gori, bez obzira da li se u vrijeme popisa nalaze u Crnoj Gori ili u inostranstvu, bez obzira da li u vrijeme popisa posjeduju lična identifikaciona dokumenta i bez obzira da li žive u stanu, drugim objektima ili na javnim površinama.

Ukratko o zakonskom okviru o državljanstvu i apatridiji u Crnoj Gori

Na zakonodavnom planu Crna Gora je na planu prevencije i smanjenja apatridije preduzela niz značajnih aktivnosti i mjera, u decembru 2013. godine država CG je ratifiovala Konvenciju o smanjenju apatridije iz 1961. godine. Do ratifikacije je došlo nakon višegodišnjih razgovora predstavnika UNHCR-a, Pravnog Centra sa MUP-om i Ministarstvom vanjskih poslova i evropskih integracija Crne Gore. Ranije su usvojene i Konvencija o statusu lica bez državljanstva iz 1954. godine, Evropska konvencija o državljanstvu iz 1997. godine i Konvencija o izbjegavanju apatridije iz 2006. godine. Time je CG jedina od zemalja regiona postala potpisnica sve četiri konvencije iz oblasti apatridije.
U Konvenciji o smanjenju apatridnosti iz 1961. precizirane su mjere zaštite od apatridnosti tako što su utvrđena pravila za dodjelu i povlačenje državljanstva, sa ciljem da se spriječi da neko ostane bez državljanstva. Konvencija počinje mjerama zaštite iz čl. 1-4 u cilju izbjegavanja apatridnosti kod djece koja bi inače bila apatridi na rođenju. Ove mjere zauzimaju istaknuto mjesto u Konvenciji i smatra se da spadaju u njene najznačajnije odredbe, a naglašavaju niz instrumenata za ljudska prava, uključujući Konvenciju o pravima djeteta i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Konvencija iz 1961. u čl. 5-9 takođe traži preduzimanje odgovarajućih mjera da se izbjegne apatridnost usljed gubitka, odricanja od državljanstva ili oduzimanja državljanstva. Član 10 se bavi specifičnim kontekstom sukcesije država i traži od država da u svaki ugovor koji se tiče prenosa teritorije uključe odredbe kojima bi se obezbijedilo sprečavanje apatridnosti.

U pogledu nacionalnog zakonodavstva Crna Gora je usvojila:
Zakon o crnogorskom državljanstvu („Sl. list Crne Gore", br. 13/08 od 26.02.2008, 40/10 od 22.07.2010, 28/11 od 10.06.2011, 46/11 od 16.09.2011). Zakon je potvrdio princip kontinuiteta državljanstva u članu 39: „Crnogorskim državljaninom smatra se lice koje je steklo crnogorsko državljanstvo u skladu sa dosadašnjim propisima ako je upisano u evidenciju državljana u Crnoj Gori."

Zakon o matičnim registrima Sl. list Crne Gore br. 47/2008 od 07.08.2008. godine, (nije precizno definisan postupak upisa u matične registre rođenih)
Zakon o vanparničnom postupku Sl. List Crne Gore br. 27/2006 i 20/2015.

Uzroci apatridije u Crnoj Gori

U proteklih 20 godina Crna Gora je prošla kroz dva raspada državne zajednice u kojima su bile i četiri promjene državnog okvira. To je pratilo i donošenje novih zakona u oblasti državljanstva i promjene državne politike u tom dijelu. Iskustvo iz drugih sličnih situacija nam govori da ove promjene dovode ljude u rizik od apatridije. Takođe, konflikti iz 1990-ih su doveli do masovnog pomjeranja stanovništva iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i sa područja Kosova kao i do gubitka ili uništenja ličnih dokumenata i matičnih knjiga. Ovo je omelo mnoge u ustanovljavanju njihovog državljanstva.
Najveći problem koji se odnosi na apatridiju u Crnoj Gori za mnoge stanovnike je nepostojanje načina da dokažu državljanstvo. Sa ovim problemom se u najvećoj mjeri suočavaju Romi, raseljeni sa Kosova. Jedan vid problema je vezan za nestanak ličnih dokumenata i opštinskih matičnih knjiga za vrijeme konflikta 1998. i 1999. god. Za jedan broj raseljenih lica sa Kosova problem sa obezbjeđenjem dokaza potiče još prije 1999. god. a radi se o licima koja nikada nijesu upisana pri rođenju i nikada nijesu ni imali dokaz o državljanstvu. Sa sličnom situacijom se susreću i djeca rođena u Crnoj Gori od roditelja koji su raseljeni sa Kosova. Iako bi trebalo da dobiju državljanstvo prema porijeklu, ova djeca, bilo da su rođena van bolnice ili u bolnici nijesu upisana u matične knjige i imaju problem u obezbjeđenju dokazivanja državljanskog statusa.
Takođe, jedan od uzroka zbog kojeg se osobe nalaze u riziku od apatridije je propuštanje registracije rođenja u matičnim knjigama. Naime, roditelji zbog niskog nivoa obrazovanja i nepoznavanja zakonskih propisa, neposjedovanja identifikacionih dokumenata, propuste mogućnost da upiše dijete u zakon predviđenom roku u matične knjige, nakon čega procedura upisa u matične knjige postaje komplikovanija i dugotrajnija. U najvećem problemu nalaze se djeca koja su rođena van zdravstvene ustanove, čiji roditelji usled nedostatka pisanog medicinskog dokaza na okolnosti samog porođaja, imaju problem da dokažu rođenje djeteta. Nadamo se da će novim Zakonom o vanparničnom postupku koji predviđa utvrđivanje sudskim putem vremena i mjesta rođenja lica koje nije upisano u matični registar rođenih kao i djeteta koje je rođeno van zdravstvene ustanove, u značajnoj mjeri doprinijeti lakšem i bržem upisu djece koja su rođena van zdravstven ustanove i time uticati na smanjenje apatridije.

Sticanje državljanstva za apatride u Crnoj Gori

Shodno Zakonu o crnogorskom državljanstvu („Sl. list Crne Gore", br. 13/08 od 26.02.2008, 40/10 od 22.07.2010, 28/11 od 10.06.2011, 46/11 od 16.09.2011) predviđena mogućnost da državljanstvo steknu:

- nahočad (deca koja su nađena napuštena na teritoriji države)
- deca rođena na teritoriji države, ako su im oba roditelja nepoznata ili nepoznatog državljanstva
- deca rođena na teritoriji države, ako su im oba roditelja bez državljanstva
- deca rođena na teritoriji države, ako bi u protivnom ostala bez državljanstva

Član 7. Zakona o crnogorskom državljanstvu propisuje da:
"Crnogorsko državljanstvo stiče dijete rođeno ili nađeno na teritoriji Crne Gore, ako su oba roditelja nepoznata ili nepoznatog državljanstva ili bez državljanstva ili ako dijete ostaje bez državljanstva."
U prelaznim odredbama zakona uređuje se pravni kontinuitet crnogorskog državljanstva pa se crnogorskim državljaninom smatra svako lice koje je steklo crnogorsko državljanstvo u skladu sa propisima koji su važili do donošenja novog zakona, ako su upisani u evidenciju državljana u Crnoj Gori.
Pored toga crnogorski državljani koji su do osamostaljenja Crne Gore 03. jun 2006. godine (Odluka o proglašenju nezavisnosti Republike Crne Gore i Deklaracija nezavisne Republike Crne Gore " Sl.list RCG", br.36/06), pored crnogorskog imali i državljanstvo neke druge države imaju pravo da zadrže i crnogorsko državljanstvo. Drugačije rješenje je propisano za crnogorske državljane koji su nakon 3 juna 2006 godine stekli neko drugo državljanstvo, jer su mogli zadržati i crnogorsko državljanstvo do potpisivanja bilateralnog sporazuma sa zemljom čije je državljanstvo stečeno, ali najduže godinu dana od dana usvajanja Ustava Crne Gore (član 39).
Zakon je omogućio i sticanje crnogorskog državljanstva prijemom i za državljane bivše SFRJ, koji su imali prijavljeno prebivalište u Crnoj Gori prije 3 juna 2006 godine pod uslovom da imaju otpust iz državljanstva druge države ili donesu dokaz da nemaju državljanstvo druge države. Za ova lica propisane su olakšavajuće okolnosti za sticanje crnogorskog državljanstva, jer se ne traži da lice boravi u Crnoj Gori zakonito i neprekidno 10 godina prije podnošenja zahtjeva i ne traži se znanje crnogorskog jezika. Rok za podnošenje zahtjeva za prijem u crnogorsko državljanstvo po ovom osnovu istekao je 31.jula 2012 god. (član 41)
Državljanima republika bivše SFRJ koji imaju prijavljeno prebivalište u Crnoj Gori najmanje dvije godine prije 03 juna 2006 godine i ličnu kartu izdatu u skladu sa zakonom o ličnoj karti koji je važio u trenutku izdavanja, omogućeno je sticanje crnogorskog državljanstva prijemom bez otpusta iz državljanstva druge države, što znači posjedovanje dvojnog državljanstva. Djeci ovih lica, koja nemaju izdatu ličnu kartu, priznaje se pravo na sticanje crnogorskog državljanstva pod istim uslovima. Po ovom osnovu zahtjev se mogao podnijeti do 31. januara 2012. godine. (član 41v)
U situaciji kada pri upisu činjenice rođenja u registar rođenih postoji nesporan pravni osnov da dijete posjeduje drzavljanstvo Crne Gore (to je npr. slučaj sticanja državljanstva po porijeklu, kada je bar jedan od roditelja imao crnogorsko državljanstvo u momentu rođenja djeteta a dijete rođeno u Crnoj Gori), ta se činjenica državljanstva upisuje automatski nakon registracije u matičnu knjigu rođenih. U većini drugih slučajeva, kada ne postoji direktan pravni osnov za sticanje državljanstva (ako je npr. jedan od roditelja stekao crnogorsko državljanstvo prijemom nakon momenta rođenja djeteta) potreban je poseban postupak koji bar jedan od roditelja, pokreće zahtjevom za prijem u crnogorsko državljanstvo za svoje maloljetno dijete.
Prema odredbi člana 40. Zakon o crnogorskom državljanstvu ukoliko lice ispunjava uslove za sticanje crnogorskog državljanstva, a nije bilo upisano u evidenciju crnogorskih državljana ili je upisano u evidenciju van Crne Gore, takvo lice je moglo podnijeti zahtjev nadležnom organu da utvrdi crnogorsko državljanstvo i izvrši upis u evidenciju državljana u Crnoj Gori.
Najveći problem koji se pojavljuje u vezi sa članom 40. Zakona o crnogorskom državljanstvu jester ograničen rok u kome se mogao podnijeti zahtjev za utvrđivanje crnogorskog državljanstva. Zahtjev se mogao podnijeti samo u roku od godinu dana od dana početka primjene zakona. Nadležni organ prave razliku između lica koja su rođena na teritoriji bivših država SFRJ a koja su u knjizi rođenih upisana kao crnogorski državljani i lica koja su rođena na teritoriji Crne Gore a koja nijesu upisan u knjige državljana po važećem propisu u terenutku njihovog rođenja. Ovo razlikovanje povlači različitu dokumentaciju odnosno dokaze u postupku utvrđivanja crnogorskog državljanstva. Problem sa ut-

vrđivanjem crnogorskog državljanstva javlja se i kod lica koja su u vrijeme postojanja zajedničke države upisani kao crnogorski državljani i jugoslovenski državljani ili državljani Srbije i Crne Gore.

- **Naturalizacija lica bez državljanstva**

Zakonom je predviđena olakšana naturalizacija za lice bez državljanstva koja se ogleda u činjenici da ovo lice ne mora ispunjavati uslove u pogledu obezbijeđenog smještaja i garantovanog izvora prihoda u iznosu koji mu omogućava materijalnu i socijalnu sigurnost i znanja jezika u službenoj upotrebi; (član 14)

Licima bez državljanstva nije dostupna privilegovana naturalizacija zbog činjenice da nemaju zakoniti boravak na teritoriji Crne Gore onako kako je to propisano Odlukom o kriterijumima za utvrđivanje uslova za sticanje crnogorskog državljanstva prijemom ("Sl.list CG", br.47/08).

Članom 8. Zakona o crnogorskom državljanstvu propisuju se uslovi koje stranac mora ispuniti da bi stekao crnogorsko državljanstvo prijemom:

- da je navršio 18 godina života;
- da ima ima otpust iz državljanstva druge države ili dokaz da će otpust dobiti ako bude primljen u crnogorsko državljanstvo, čime se izbjegava dvojno državljanstvo, ali se stvara mogućnost da se primi lice bez državljanstva ili lice koje će po zakonu svoje države izgubiti državljanstvo sticanjem crnogorskog državljanstva, odnosno - da se otpust ne traži kada isti nije moguć ili se ne može tražiti, što je u skladu sa članom 16 Evropske konvencije;
- da u Crnoj Gori zakonito i neprekidno boravi 10 godina prije podnošenja zahtjeva za prijem u crnogorsko državljanstvo, što je u skladu sa članom 6 stav 3 Evropske konevncije s tim što bliže uslove za zakoniti I neprekidni boravak propisuje Vlada;
- da u Crnoj Gori ima obezbijeđen smještaj i stalan izvor prihoda u iznosu koji mu omogućava materijalnu i socijalnu sigurnost, a bliže uslove u pogledu smještaja I prihoda propisuje Vlada;
- da u Crnoj Gori i drugoj državi nije pravosnažno osuđeno na bezuslovnu kaznu zatvora u trajanju dužem od jedne godine za krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti ili su prestale pravne posljedice osude;
- da ima znanje crnogorskog jezika u mjeri koja omogućava osnovnu komunikaciju, s tim što Vlada određuje stručnu organizaciju koja utvrđuje kriterijume za provjeru i vrši provjeru;
- da ne postoje smetnje iz razloga bezbjednosti i odbrane Crne Gore;
- da je izmirilo dospjele poreske i druge zakonske obaveze.

Uslov iz stava 1 tačka 2 ovog člana ne odnosi se na lice koje je podnijelo zahtjev, ako:

- je bez državljanstva ili pruži dokaz da će po zakonu države čiji je državljanin izgubiti državljanstvo prijemom u crnogorsko državljanstvo, ili
- mu je odbijen zahtjev za otpust iz državljanstva druge države zato što nije regulisalo vojnu obavezu u toj državi, pod uslovom da potpiše izjavu da se u slučaju sticanja crnogorskog državljanstva odriče državljanstva druge države.

Zakonom se propisuje olakšani (privilegovani) način sticanja crnogorskog državljanstva prijemom za određene kategorije stranaca:

- Supružnika crnogorskog državljanina, tako što se ne traži otpust iz državljanstva duge države i znanje crnogorskog jezika ako je u braku sa crnogorskim državljaninom najmanje tri godine i zakonito ine-

prekidno boravi u Crnoj Gori najmanje pet godina prije podnošenja zahtjeva, umjesto 10 godina koliko se inače zakonom traži u pogledu boravka za prijem u državljanstvo; (član 11)
- Lica čiji je prijem u crnogorsko državljanstvo od posebnog značaja za državni, naučni, privredni, kulturni, ekonomski, sportski i drugi interes Crne Gore, o čemu odlučuje Vlada; (član 12)
- Stranca kojem je priznat izbjeglički status, tako što ne mora ispunjavati uslove u pogledu obezbijeđenog smještaja i garantovanog izvora prihoda u iznosu koji mu omogućava materijalnu i socijalnu sigurnost i znanja jezika u službenoj upotrebi; (član 13)

- **Procedura za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva**

U Crnoj Gori još uvijek nije uspostavljena posebna zakonska procedura, odnosno postupak, za identifikovanje lica bez državljanstva.

Osim što još uvijek ne postoji posebno utvrđena proceduru za identifikovanje i registraciju lica bez državljanstva, ne postoji unutar državnih službi ni posebni organ koji se posebno bavi licima bez državljanstva, tako da ne postoje, javno poznate i dostupne eventualne smjernice date od državnog organa u svrhu utvrđivanja statusa lica bez državljanstva.

Članom 79. Zakona o strancima („ Sl.list CG“, br. 82/08) predviđena je mogućnost izdavanja putne isprave za lice bez državljanstva. Putnu ispravu izdaje Ministarstvo unutrašnjih poslova. Putna isprava se izdaje sa rokom važenja do 1 godine. Zahtjev za izdavanje putne isprave podnosi se na posebnom obrascu. Bliži način izdavanja putne isprave, obrazac zahtjeva i obrazac putne isprave propisani su Pravilnikom o načinu odobravanja privremenog boravka i stalnog nastanjenja i izdavanju putnih i drugih isprava strancima („ Sl.list CG“, br.58/09). Navedenim propisima nije definisana detaljnija procedura, kao ni potrebni dokazi. Iz obrasca zahtjeva za izdavanje putne isprave za lice bez državljanstva traže se podaci o jedinstvenom matičnom broju, datumu, mjestu i državi rođenja, podaci o roditeljima i njihovi jedinstveni matični brojevi, podaci o boravištu, izjava o tačnosti unešenih podataka i saglasnost da se njegovi podaci elektronski obrađuju. Do sada je najveći napredak učinjen tokom 2015 godine kada su u Crnoj Gori izdate tri putne isprave za lica bez državljanstva.

Zaštita apatrida

Državni i nedržavni sistem besplatne pravne pomoći

Skupština Crne Gore je 05.04.2011. godine donijela Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći („Sl.list Crne Gore“, br.20/11 od 15.04.2011.god.)

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći počeo je sa primjenom 01.01.2012. godine. Shodno čl. 12 pomenutog zakona pravo na besplatnu pravnu pomoć mogu ostvariti
- crnogorski državljani;
- Lica bez državljanstva (aptridi) koje zakonito borave u Crnoj Gori i lice koje traži azil u Crnoj Gori;
- stranac sa stalnim nastanjenjem ili odobrenim privremenim boravkom i drugo lice koje zakonito boravi u Crnoj Gori.
- drugo lice u skladu sa potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorom.

Uslovi za ostvarivanje prava na besplatnu pravnu pomoć:

1. korisnik materijalnog obezbjeđenja porodice ili nekog drugog prava iz socijalne zaštite, u skladu sa zakonom kojim se uređuje socijalna i dječja zaštita,
2. dijete bez roditeljskog staranja,
3. lice sa posebnim potrebama,
4. žrtva krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i trgovina ljudima,
5. lice slabog imovnog stanja.

Organ nadležan za odobravanje besplatne pravne pomoći je Predsjednik Osnovnog suda ili sudija koga on ovlasti na čijem području podnosilac zahtjeva ima prebivalište ili boravište, Stručne i administrativne poslove u postupku odobravanja besplatne pravne pomoći obavlja:

- Služba za besplatnu pravnu pomoć (obrazuje se u Osnovnim sudovima u kojem funkciju vrši deset ili više sudija)
- Referat za besplatnu pravnu pomoć (obrazuje se u Osnovnim sudovima u kojem funkciju vrši manje od deset sudija).

Domaće zakonodavstvo ne sadrži pravnu definiciju lica bez državljanstva saglasnu članu 1 Konvencije. Iako Zakon o crnogorskom državljanstvu propisuje mogućnost prijema u crnogorsko državljanstvo za lice bez državljanstva ne daje njegovo određenje odnosno značenje. Prema članu 6. Zakona o strancima („Sl.list CG“, br. 82/08) „ stranac je državljanin druge države ili lice bez državljanstva“. Identično je značenje i u članu 4. Zakona o azilu („Sl.list CG“, br. 45/06) prema kome je „ stranac lice koje nije crnogorski državljanin, bilo da je državljanin druge države ili lice bez državljanstva“.
Prema Zakonu o strancima na lica bez državljanstva primjenjuju se odredbe potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, ako je to za njih povoljnije. Osim ove odredbe domaće zakonodavsto uglavnom ne sadrži pojedinačno ili taksativno navedena prava koja se garantuju licima bez državljanstva onako kako ih sadrži Konvencija iz 1954. godine. Jedina prava koja se pojedinačno izdvajaju i prepoznaju u domaćem zakonodavstvu jeste mogućnost da lice bez državljanstva bude primljeno u crnogorsko državljanstvo i mogućnost izdavanja putne isprave za lice bez državljanstva.
Iako Zakon o crnogorskom državljanstvu propisujem mogućnost sticanja crnogorskog državljanstva za lice bez državljanstva, ovo pravo u praksi lice bez državljanstva ne može da ostvari. Problem je u dozvoli boravka, odnosno u obavezi lica bez državljanstva da zakonito boravi u Crnoj Gori 10 godina prije podnošenja zahtjeva. Zakoniti boravak prema Odluci o kriterijumima za utvrđivanje uslova za sticanje crnogorskog državljanstva prijemom (“Sl.list CG”, br.47/08) ima samo lice koje na teritoriji Crne Gore ima prebivalište, stalno nastanjenje, priznat status izbjeglice, odnosno priznat status raseljenog lica iz republika bivše SFRJ.
Dozvola boravka je neophodni uslov za prijem u crnogorsko državljanstvo. Lice bez državljanstva treba zakonito i neprekidno da boravi u Crnoj Gori 10 godina prije podnošenja zahtjeva i to po osnovu odobrenja organa državne uprave nadležnog za poslove prebivališta i boravišta. Šta se smatra zakonitim, a šta neprekidnim boravkom bliže je određeno Odlukom o kriterijumima za utvrđivanje uslova za sticanje crnogorskog državljanstva prijemom (“ Sl.list CG”, br.47/08).
Što se tiče nedržavnog sistema besplatne pravne pomoći u Crnoj Gori, NVO Pravni Centar kao partner UNHCR-a, od svog osnivanja marta 2007. godine je jedina organizacija koja pruža besplatnu pravnu pomoć za lica bez državljanstva.

Sudska i kvazi-sudska zaštita

Upravni sud Crne Gore nadležan je da u Upravnom sporu pruža sudsku zaštita licima koja su dobila negativno rješenje od strane Ministarsta unutrašnjih poslaova Crne Gore, a koji je nadležan za regulisanje statusa lica bez državljanstva.

Što se tiče osoba koje su u riziku od apatridije zbog nepostojanja upisa u matične register rođenih, sudska zaštita u postupcima upisa u matične registre, te postupku Utvrđivanja vremena i mjesta rođenja, ostvaruje se u Upravnom sporu pred Upravnim sudom Crne Gore, Osnovnim sudovima Crne Gore, te u postupku po žalbi pred Višim sudom Crne Gore.

Kvazi-sudska zaštita u Crnoj Gori se ostvaruje kroz rad Institucije Ombudsmana kao i kroz izvršavanje preporuka UN komiteta.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore (Ombudsman) je nezavisna i samostalna institucija, čiji je zadatak da štiti i unapređuje ljudska prava i slobode, kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem oragana javne vlasti. Pored ove funkcije Zaštitnik ima i daleko širu misiju, a to je stvaranje svijesti o potrebi vladavine prava; o potpunoj i dosljednoj zaštiti sloboda i prava građana i, uopšte, stvaranja pravne sigurnosti građana; zakonitog i nepristrasnog rada svih državnih organa, pred kojima građani ostvaruju svoja prava, slobode, obaveze i pravne interese. Ljudskim pravima se smatraju ne samo prava garantovana Ustavom i zakonima, već i prava garantovana ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava.

Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore ustanovljena je posebnim Zakonom, koji je donijela Skupština Crne Gore, 10. jula 2003. godine. Zaštitnik vrši svoju funkciju na osnovu Ustava i zakona i u svom radu se pridržava načela pravde i pravičnosti.

Crna Gora ratifikovala brojne međunarodne dokumente koji su od važnosti za zakonodavno uređenje države. To je na međunarodnom planu stvorilo obavezu Crne Gore da svoje zakonodavstvo uskladi sa prihvaćenim međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava.

Zaključci i preporuke

Na planu prevencije i smanjenja apatridije Crna Gora je preduzela značajne aktivnosti prvo kroz pristupanje međunarodnim konvencijama koje se odnese na apatridiju. I pored uloženih napora na planu smanjenja apatridije, Crna Gora i dalje ima problem u implementaciji međunarodnih standarda u ovoj oblasti. Još uvijek ne postoje precizni i jasni mehanizmi za identifikovanje i registraciju lica bez državljanstva. Iako je predviđena mogućnost da lice bez državljanstav bude primljeno u crnogorsko državljanstvo, u praksi još nisu registrovana lica koja su i ostvarila to pravo. Znači i dalje nedostaju posebni mehanizmi da se odredbe potpisanih konvencija zapravo sprovedu u praksi. Već godinama vodimo i nastavićemo da vodimo razgovore da se uvede formalna procedura za utvrđivanje apatridije.

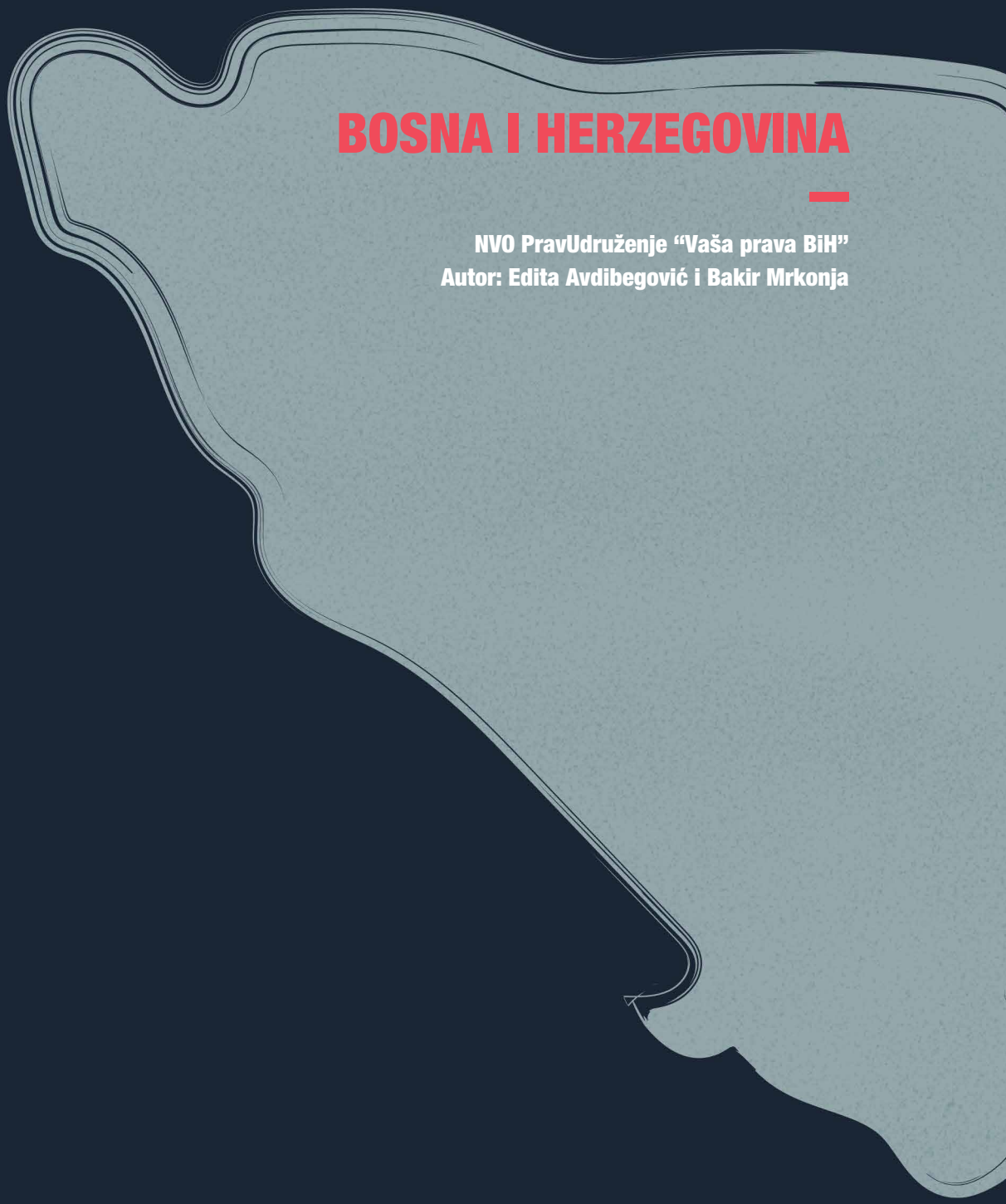
Oblasti u kojima je potrebno poboljšanje i smanjenje apatridnosti se prevashodno nalaze u nacionalnom okviru za upis upis u matične evidencije, nacionalnom okviru za sticanje stalnog nastanjenja za strance i/ili status državljanina i u opsežnom omogućavanju pristupa ličnim ispravama.

Djeca koja su rođena, a čiji roditelji nemaju isprave ili posjeduju isprave koje su istekle, treba da imaju pravo potpunog upisa u knjigu rođenih. Pored toga, treba uspostaviti zaštitne mehanizme kako bi se

obezbjedilo da se za djecu čije državljanstvo nije utvrđeno pri rođenju pokrene odgovarajući postupak da bi se omogućilo da ona dobiju potvrdu ili steknu državljanstvo.
Formiranje Regionalne tehničke radne grupe za pojednostavljenje procedure prikupljanja dokumentacije čiji je član Crna Gora, dovelo je do otklanjanja niza problema sa kojima su se suočavala raseljena lica u regulisanju statusnih pitanja u Crnoj Gori.
Kroz pružanje pravne pomoći, odnosno zastupanje raseljenih i interno raseljnih lica i lica bez državljanstva u administartivnim i sudskim postupcima, aktivnosti Pravnog centra su bile usmjerene na izgrađivanje pozitivne prakse, zaštitu prava ovih lica, ukidanje diskriminatorskih odredbi u pristupu pravima, a sve u cilju stvaranja uslova za integraciju u crnogorsko društvo.

BOSNA I HERZEGOVINA

NVO PravUdruženje "Vaša prava BiH"
Autor: Edita Avdibegović i Bakir Mrkonja

VAŠA PRAVA BiH
Legal Aid Network

Statistički podaci:

Broj osoba bez državljanstva (apatrida): 2

Broj osoba pod rizikom od apatridije: oko 100

Etničko porijeklo interesne grupe: uglavnom Romi

Tokom dugogodišnjeg rada na postupcima prevencije apatridije pokazalo se da su Romi kao etnička grupa pod najvećim rizikom od apatridije i to iz više razloga, a prije svega zbog njihovog tradicionalnog načina života (česte migracije), niskog nivoa obrazovanja i nerazumjevanja propisa, neposjedovanja identifikacionih dokumenata roditelja, te troškova različitih postupaka.
Vrste interesnih grupa (ili apatrida u migracijskom kontekstu)
Iz dosadašnjeg iskustva utvrdili smo da su zastupljene obje interesne grupe i to one koji su pod rizikom od apatridije usljed migracija (manji broj), ali i slučajevi kada domicilni stanovnici zbog neregistrovanja u matičnim knjigama imaju poteškoće u ostvarivanju prava na državljanstvo (veći broj).

Ukratko o zakonskom okviru o državljanstvu i apatridiji u Bosni i Herzegovini

Bosna i Hercegovina je 01.09.1993. izvršila notifikaciju o sukcesiji Konvencije o pravnom položaju lica bez državljanstva. Osim ove, Bosna i Hercegovina je ratificirala brojne međunarodne konvencije za zaštitu ljudskih prava i to Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i njegova dva opciona protokola, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvenciju o eliminaciji rasne diskriminacije, Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena sa njenim Opcionim protokolom, Konvenciju o pravima djeteta sa dva Opciona protokola i Konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica. Ovi međunarodni dokumenti su u potpunosti integrisani u zakonodavstvo BiH i sadržani su u aneksu I. Ustava BiH.
Republika BiH je konvenciju UN o pravima djeteta pristupila 06.03.1992. godine, a konvencija je i sastavni dio Općeg okvirnog sporazuma za mir - Daytonski sporazum – Sporazum broj 13
Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena 1979. je sastavni dio Općeg okvirnog sporazuma za mir - Daytonski sporazum - Sporazum broj 9
Konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije 1965 - je sastavni dio Općeg okvirnog sporazuma za mir - Daytonski sporazum - Sporazum broj 6
Republika BiH je izvršila notifikaciju Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima - a Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima je i sastavni dio Općeg okvirnog sporazuma za mir - Daytonski sporazum - Sporazum broj 7
Bosne i Hercegovine je u oktobru 2008. godine ratificirala Evropsku konvenciju o državljanstvu.
Bosna i Hercegovina još uvijek nije ratificirala Konvencije Savjeta Evrope o izbegavanju apatridije u vezi sa državnom sukcesijom.
U pogledu nacionalnog zakonodavstva, a uzimajući u obzir složenu ustavnu strukturu BiH, u BiH su usvojeni brojni propisi kojima se reguliše ova oblast i to:
Zakon o državljanstvu BiH (Sl. glasnik BiH br.4/97,13/97,41/02,6/03,14/03,87/13)

Zakon o državljanstvu Federacije BiH (Sl. glasnik Federacije 43/01,22/09,14/11)
Zakon o državljanstvu Republike Srpske (Sl. glasnik Republike Srpske 59/14)
Zakon o državljanstvu Republike BiH (Sl. list RBiH br. 18/92, 11/93, 27/93, 13/94, 15/94, 26/96 i 30/96)
Uputstvo o naknadnom upisu u matičnu knjigu rođenih koji su stekli državljanstvo Republike BiH u skladu sa Zakonom o državljanstvu Republike Bosne i Hercegovine (Sl. glasnik BiH 27/00)
Zakon o matičnim knjigama Federacije BiH (37/12, 80/14)
Zakon o matičnim knjigama Republike Srpske (Sl. glasnik Republike Srpske 111/09, 43/13)
Zakon o matičnim knjigama Brčko distrikta (58/11)

Uzroci apatridije u Bosni i Herzegovini

Jedan od glavnih uzroka zbog kojeg se osobe nalaze u riziku od apatridije u Bosni i Hercegovini je propuštanje registracije rođenja u matičnim knjigama. Naime, roditelji zbog niskog nivoa obrazovanja i nepoznavanja zakonskih propisa, neposjedovanja identifikacionih dokumenata, te komplikovanih procedura i troškova postupaka propuste mogućnost da upiše dijete u roku od 30 dana u matične knjige, nakon čega procedura upisa u matične knjige postaje komplikovanija i dugotrajnija. U ovakvim situacijama potrebno je voditi najmanje dva, a često i više upravnih postupaka kako bi osoba ostvarila pravo na državljanstvo i identifikacione dokumente. Kao posebno teške i složene postupke izdvojili bi slučajeve upisa u matične knjige osoba rođenih u kućnim uslovima tj. van zdravstvene ustanove, kao i osoba koje su rođene na teritoriji neke druge države, a nisu prilikom rođenja upisane u matičnu knjigu rođenih, a koje trenutno borave u BiH.
Napominjemo da Republika Srpska, Brčko Distrikt i Federacija BiH imaju zasebne zakone o matičnim knjigama koji u pojedinim odredbama nisu harmonizirani. Republika Srpska je Zakon o matičnim knjigama usvojila 2009. godine dok su Brčko Distrikt BiH i Federacija BiH svoje zakona usvojili 2011. odnosno 2012. godine. Statistički podaci pokazuju da najveći broj osoba koje su u riziku od apatridije (Roma) dolazi sa teritorije Federacije BiH pa je u tom smislu bilo vrlo značajno usvajanje novog Zakona o matičnim knjigama u Federaciji BiH.
Naša organizacija i UNHCR su aktivno učestvovali u izradi novog Zakona o matičnim knjigama Federacije BiH i podzakonskih akata, na način da smo svojim primjedbama i komentarima predlagali da se propiše jednostavniji postupak prijave rođenja i naknadnog upisa u matične knjige. Naročito smo se zalagali da se socijalno ugrožena lica i nacionalne manjine u postupcima upisa u matične knjige oslobode od plaćanja taksi i troškova postupka, budući da je jedna od najvećih prepreka za upis u matične knjige upravo obaveza plaćanje administrativnih taksi. Udruženje Vaša prava BiH je u proteklom periodu uspješno okončalo postupke naknadnog upise u MKR/KD za 1419 osoba kao i postupke redovnog upisa u MKR/KD za 224 korisnika koji su po prvi put dobili pravni identitet.
Novim zakonom su propisane određene novine na način da je nadležnost za provođenje postupaka upisa u matične knjige stavljena u nadležnost opštinama za razliku od rješenja u ranijem zakonu prema kojem su postupke naknadnih upisa i ispravki podataka u matičnim knjigama vršile nadležne policijske uprave. Osim promjena po pitanju nadležnosti, novim zakonom je propisana i obaveza da sve osobe bez obzira na godine života moraju biti upisane u matične knjige. Novim zakonom je predviđena besplatna stručna pomoć i oslobađanje od plaćanja taksi i troškova postupka u postupcima upisa u matičnu knjigu rođenih i umrlih za socijalno ugrožene kategorije i pripadnike nacional-

nih manjina. I pored činjenice da su novim zakonom o matičnim knjigama FBiH usvojena rješenja koja bi trebala olakšati procedure i osloboditi korisnike od troškova postupka prilikom upisa u matičnu knjigu rođenih i umrlih, evidentno je da navedena rješenja još uvijek nisu zaživila u praksi, odnosno da službenici (organi) koji vode postupak još uvijek nisu prihvatili zakonom propisana rješenja koja bi trebala omogućiti olakšani upis u matične knjige.
Što se tiče gubitka državljanstva u slučaju sukcesije država evidentno je da su najvećem riziku od apatridije izložene osobe koje su rođene i borave na teritoriji jedne od republika bivše SFRJ (npr. Republika Hrvatska), a čiji su roditelji u momentu njihovog rođenja imali državljanstvo različitih republika (Republike Srbije i Bosne i Hercegovine). Prema zakonima o državljanstvu republika bivše SFRJ ove osobe su imale obavezu da do navršenih 23 godina života godine podnese prijavu za sticanje državljanstva jednog od roditelja, a u slučaju propuštanja ovog roka postoji velika opasnost da ostanu bez državljanstva.

Sticanje državljanstva za apatride u Bosni i Herzegovini

Zakon o državljanstvu BiH koji je usvojen u decembru 2013. godine propisuje mogućnost sticanja državljanstva BiH za priznate izbjeglice i osobe bez državljanstva pod određenim uslovima, međutim, zabrinjavajuće je da Federacija BiH i nakon nepune dvije godine od donošenja državnog zakona nije usvojila izmjene Zakona o državljanstvu FBiH koje će biti usklađen sa Zakonom o državljanstvu BiH. Zbog ovakvog stanja, zahtjevi osoba koje ispunjavaju uslove za sticanje državljanstva BiH, a zahtjev za sticanje državljanstva podnose na teritoriji Federacije BiH će biti odbačen kao preuranjen.

Naime, članom 11a. Zakona o državljanstvu BiH propisano je:
Lice bez državljanstva i lice koje ima status izbjeglice može steći državljanstvo BiH, bez ispunjavanja uslova iz člana 9. stav 1. tač. 2., 3., 6., 9. i 10. (2. da ima odobren stalni boravak na teritoriji BiH najmanje tri godine prije podnošenja zahtjeva, 3. da dovoljno poznaje pismo i jezik jednog od konstitutivnih naroda BiH, 6. da se odreknu ili na neki drugi način izgube svoje ranije državljanstvo prije sticanja BiH državljanstva, osim ako bilateralni sporazum iz člana 14. ne predviđa drugačije. Odricanje ili gubitak ranijeg državljanstva se neće zahtijevati ako ovo nije dozvoljeno ili se ne može razumno zahtijevati 9. da ima obezbijeđen stalni izvor prihoda u iznosu koji omogućava egzistenciju ili da je u stanju da obezbijedi pouzdan dokaz o finansijskim izvorima za sopstveno izdržavanje 10. da je izmirio sve poreske ili druge finansijske obaveze)

1. samo ako u statusu lica bez državljanstva ili izbjeglice ima neprekidan boravak na teritoriji BiH u trajanju od pet godina prije podnošenja zahtjeva.
2. Malodobno dijete lica koje je steklo državljanstvo BiH na osnovu stava 1. ovog člana, ima pravo da dobije državljanstvo BiH, bez ispunjavanja uslova iz člana 9. stav 1. tač. 1., 2., 3., 6., 9. i 10., ako ima status izbjeglice ili odobren privremeni boravak na teritoriji BiH, bez obzira na dužinu borvka.
3. Ako je dijete starije od 14 godina, zahtijeva se njegov pristanak.

- **Proces olakšane naturalizacije**

  Lice bez državljanstva i lice koje ima status izbjeglice može steći državljanstvo BiH, bez ispunjavanja uslova iz člana 9. stav 1. tač. 2., 3., 6., 9. i 10. samo ako u statusu lica bez državljanstva ili izbjeglice ima neprekidan boravak na teritoriji BiH u trajanju od pet godina prije podnošenja zahtjeva.

Malodobno dijete lica koje je steklo državljanstvo BiH na osnovu stava 1. ovog člana, ima pravo da dobije državljanstvo BiH, bez ispunjavanja uslova iz člana 9. stav 1. tač. 1., 2., 3., 6., 9. i 10., ako ima status izbjeglice ili odobren privremeni boravak na teritoriji BiH, bez obzira na dužinu borvka.
Ako je dijete starije od 14 godina, zahtijeva se njegov pristanak.

Bračni drug državljanina BiH - stranac, može steći državljanstvo BiH pod slijedećim uslovima;

1. da je brak trajao najmanje pet godina prije podnošenja zahtjeva i da još uvijek traje u momentu podnošenja zahtjeva;
2. da se odrekne ili na neki drugi način izgubi svoje ranije državljanstvo nakon sticanja BiH državljanstva, osim ako to nije drugačije riješeno bilateralnim sporazumom iz člana 14. Odustajanje ili prestanak ranijeg državljanstva se ne zahtijeva ako to nije dopušteno ili se ne može razumno zahtijevati;
3. da ima odobren stalni boravak na teritoriji BiH.
4. da ne predstavlja prijetnje po bezbjednost BiH

Dijete mlađe od 18 godina čiji je jedan roditelj stekao državljanstvo Bosne i Hercegovine ima pravo da dobije državljanstvo BiH naturalizacijom ako ono stalno boravi na teritoriji BiH.

Slijedeća lica imaju pravo da dobiju državljanstvo BiH na osnovu zahtjeva bez ispunjavanja uslova iz člana 9. st. 2. i

1. emigranti koji su se vratili u Bosnu i Hercegovinu
2. prva i druga generacija potomaka lica navedenih u stavu
3. koje su se vratile u Bosnu i Hercegovinu.

Bračni drug lica navedenog u stavu 1. ovog člana, ima pravo na sticanje državljanstva BiH na osnovu molbe bez ispunjavanja zahtjeva iz člana 9. stav 2. pod uslovom da je brak trajao najmanje pet godina prije podnošenja zahtjeva i da još uvijek traje u momentu podnošenja zahtjeva i da se odrekne ili na neki drugi način izgubi svoje ranije državljanstvo nakon sticanja BiH državljanstva, osim ako to ije drugačije riješeno bilateralnim sporazumom iz člana 14.
Odustajanje ili prestanak ranijeg državljanstva se ne ahtijeva ako to nije dopušteno ili se ne može razumno zahtijevati;
Ako se u pojedinačnim slučajevima naturalizacija lica smatra od naročite koristi za Bosnu i Hercegovinu, lice može steći državljanstvo bez ispunjavanja zahtjeva iz člana 9. st. 1., 2. i 6.

- **Utvrđivanje procedure za apatridiju**

Članom 58 Zakona o stranacima BiH (Sl. Glasnik BiH 88/15) propisano je da se privremeni boravak iz humanitarnih razloga može odobriti strancu koji ne ispunjava opće uslove za odobrenje boravka ako je stranac osoba bez državljanstva.
U BiH ne postoji posebna procedura za utvrđivanje da li je osoba lice bez državljanstva. Nadležni organ Ministarstva sigurnosti u postupku odobravanja privremenog boravka iz humanitarnih razloga utvrđuje da li je podnosilac zahtjeva lice bez državljanstva. Ukoliko podnositelju zahtjeva bude odobren privremeni boravak kao licu bez državljanstva, izdaje mu se i potvrda o identitetu.
Ne postoji mogućnost da se za podnositelja zahtjeva utvrdi status lica bez državljanstva mimo postupka za odobravanje privremenog boravka.
Jedna od prepreka za odobrenje boravka iz humanitarnih razloga je taksa u iznosu od 100 KM koja mora biti uplaćena u momentu predaje zahtjeva za odobrenje boravka.

Zaštita apatrida

Državni i nedržavni sistem besplatne pravne pomoći

Učinkovit sistem za pružanje besplatne pravne pomoći, i pored svoje vitalne funkcije za cjelokupno stanovništvo, a posebno za ugrožene kategorije, nije uspostavljen na nivou Bosne i Hercegovine, niti u potpunosti na drugim nivoima vlasti. Ipak, u Bosni i Hercegovini donešeno je niz zakona kojima se neposredno uređuje materija besplatne pravne pomoći, i to u Republici Srpskoj, Brčko Distriktu BiH, te Tuzlanskom, Sarajevskom, Zeničko-Dobojskom, Unsko-sanskom, Bosansko-podrinjskom, Posavskom, Hercegovačko-neretvanskom te Zapadnohercegovačkom kantonu. Zakoni koji bi regulisali materiju besplatne pravne pomoći još nisu usvojeni u Srednjobosanskom kantonu i Kantonu 10, a i tamo gdje su usvojeni ne funkcionišu svugdje u punom kapacitetu, zavodi još nisu počeli sa radom, ili imaju manjak zaposlenih tako da ne mogu učinkovito odgovoriti na sve izazove na terenu.

Većina zakona ograničava uživanje prava s obzirom na prebivalište u predmetnom kantonu/entitetu, odnosno mogućnost ekstrateritorijalnog zastupanja. Pojedini zakoni ne previđaju pružanje pomoći strancima, odnosno tražiteljima azila, izbjeglicama, licima pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom, apatridima, te žrtvama trgovine ljudima, što pored toga što je protivno preuzetim međunarodnim obavezama, može rezultirati i uskraćivanjem pravne pomoći državljanima BiH u inostranstvu u slučajevima kada je pomoć uslovljena reciprocitetom. Pojedini zakoni kriterij statusa i imovinskog stanja ističu kao kumulativne uslove, tako u značajnoj mjeri ograničavajući broj mogućih korisnika pravne pomoći. Istovremeno, zakoni se razlikuju u određivanju vrste relevantnog statusa, a naročito određivanja slabog/lošeg imovinskog stanja. Zakoni pojedinih kantona naročito problematično uređuju posljednje pitanje, ostavljajući značajnu diskreciju nadležnim organima u odlučivanju. Među zakonima postoji i neusaglašenost oko oslobađanja od plaćanja sudskih i administrativnih taksi.

Što se tiče nedržavnog sistema besplatne pravne pomoći, u BiH postoji više nevladinih organizacija koje se bave pružanjem besplatne pravne pomoći, a njihov djelokrug je različit u zavisnosti od primarnog fokusa organizacije, te njihovog mandata i prioriteta. Što se tiče pružanja besplatne pravne pomoći osobama koje se nalaze u riziku od apatridije, Vaša prava BiH su jedina nevladina organizacija koja pruža besplatnu pravnu pomoć ovoj kategoriji lica u kontinuitetu već duži niz godina. Sve ove aktivnosti se provode u partnerstvu sa UNHCR-om.

Sudska i kvazi-sudska zaštita

Imajući u vidu činjenicu da u BiH nadležni organ Ministarstva sigurnosti BiH (Služba za poslove sa strancima) u postupku odobravanja privremenog boravka iz humanitarnih razloga utvrđuje da li je podnosilac zahtjeva lice bez državljanstva, sudska zaštita u ovim postupcima se ostvaruje u upravnom sporu pred Sudom Bosne i Hercegovine.

Što se tiče osoba koje su u riziku od apatridije zbog nepostojanja upisa u matične knjige, sudska zaštita u postupcima upisa u matične knjige se ostvaruje u upravnom sporu pred kantonalnim sudovima u Federaciji BiH, okružnim sudovima u Republici Srpskoj, te Osnovnim sudom Brčko Distrikta u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine.

Kvazi-sudska zaštita u Bosni i Hercegovini se ostvaruje kroz rad Institucije Ombudsmena BiH kao i kroz izvršavanje preporuka UN komiteta.

Institucija Ombudsmena za ljudska prava je nezavisna institucija koja se bavi zaštitom prava fizičkih i pravnih lica, a u skladu sa Ustavom BiH i međunarodnim sporazumima. Institucija ombudsmena razmatra predmete koji se odnose na slabo fukcioniranje ili na povredu ljudskih prava počinjenu od

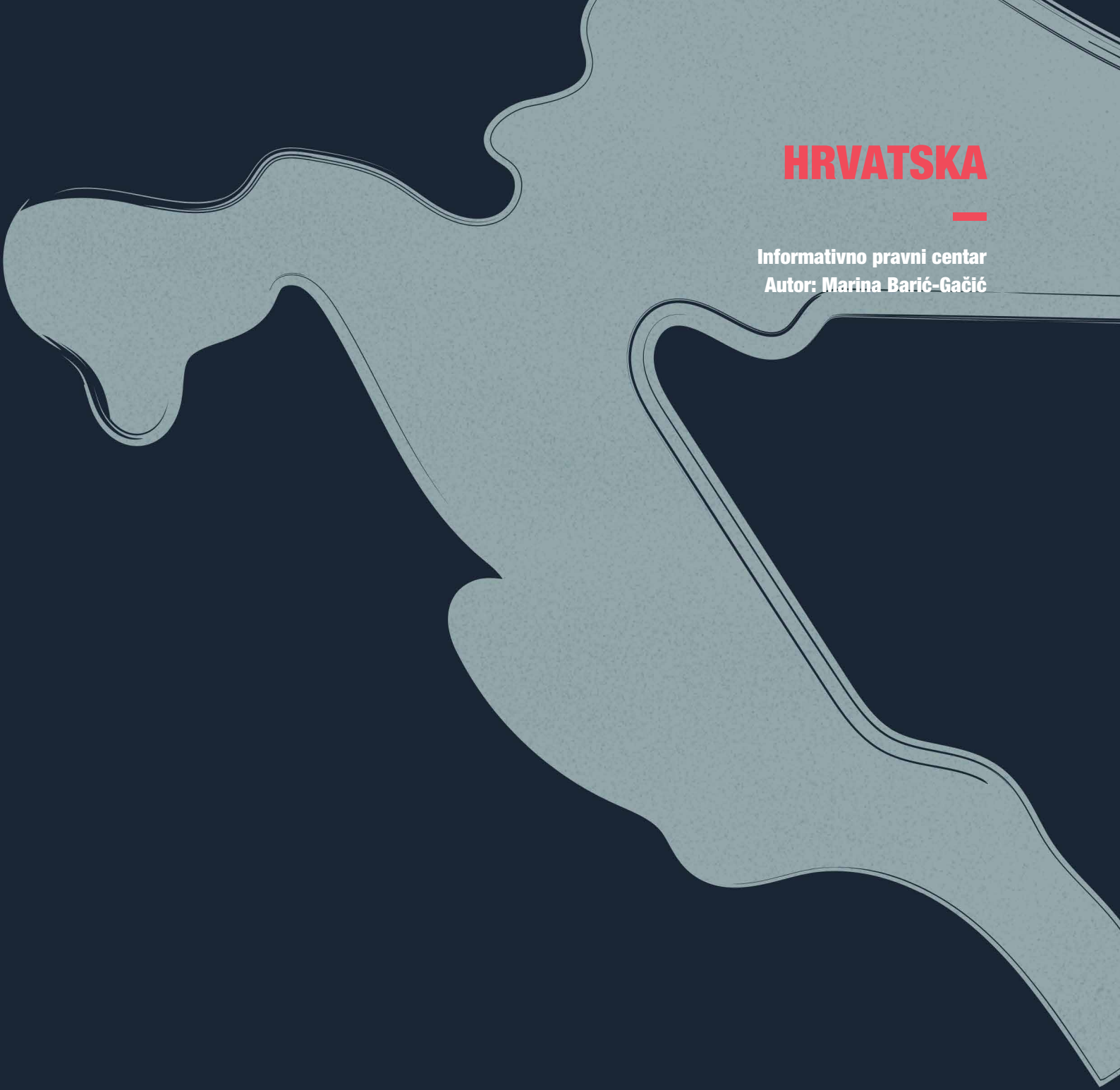
strane bilo kojeg organa Bosne i Hercegovine, njenih Entiteta i Brčko Distrikta. Institucija ombudsmena postupa po žalbama fizičkih i pravnih lica ili ex officio i nakon obavljene istrage donosi autoritativne ali pravno neobavezujuće preporuke.
Osim preporuka, Institucija ombudsmena BiH izrađuje godišnje i specijalne izvještaje o pojednim oblastima ljudskih prava.

Kada je u pitanju registracija rođenja djece u matičnim knjigama Ombudsmeni su u svojim izvještajima i preporukama vlastima u BIH ukazali na probleme koje za sobom povlači neregistrovanje rođenja djeteta. Npr. u jednoj preporuci Ombudsmeni su preporučili nadležnom organu unutrašnjih poslova da uz saglasnost Ministarstva civilnih poslova BIH, izvrše naknadni upis majke i njene dvoje djece u matične knjige rođenih. Naime, tokom postupka istraživanja ustanovljeno je da se majka sa djecom nalazi u ustanovi od polovine 2009. godine, a nemaju apsolutno nikakve lične dokumente i do danas nisu upisani u matične knjige državljana BIH, a problem je nastao kada, prilikom upisa u školu, jedno dijete nije imalo potrebnih dokumenata za upis. Preporuka Ombudsmena je u ovom slučaju ispoštovana u potpunosti.
Bosna i Hercegovina je kao članica UN-a i kao članica Vijeća Evrope, pristupila i/ili ratificirala brojne međunarodne dokumente koji su od važnosti za zakonodavno uređenje države.To je na međunarodnom planu stvorilo obavezu BiH da svoje zakonodavstvo uskladi sa prihvaćenim međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava te obavezu države da o stanjima ljudskih prava periodično izvještava nadležno tijelo (Komitet).
Tako je Komitet UN-a za ljudska prava prilikom razmatranja posljednjeg periodičnog izvještaja BiH o implementaciji pakta o građanskim i političkim pravima podsjetio na obavezu države vezanu za upis djece u matične knjige i izdavanje rodnih listova iz razloga što ovo za posljedicu ima da ova djeca ne mogu uživati osnovna ljudska prava kao što su pravo na zdravstveno i socijalno osiguranje, pravo na obrazovanje i druga prava. S tim u vezi država treba uložiti napore kako bi osigurala upis u matične knjige rođenih sve djece, posebno romske, kroz određene intervencije kao što je podizanje javne svijesti da postoji potreba registracije rođenja i izdavanje rodnih listova.

Zaključci i preporuke

Provoditi aktivnosti ka uspostavljanju učinkovitog i održivog sistema besplatne pravne pomoći u Bosni i Hercegovini i omogućiti svim građanima, uključujući osobe u riziku od apatridije, jednak pristup pravdi jer je to dužnost Bosne i Hercegovine koja proizilazi iz preuzetih međunarodno – pravnih obaveza;
Usvojiti Okvirni zakon o besplatnoj pravnoj pomoći na Bosne i Hercegovine u cilju kreiranja koherentnog, efikasnog I održivog sistema besplatne pravne pomoći;
Izvršiti harmonizaciju postojećih zakona o matičnim knjigama Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH sa posebnim naglaskom na oslobađanje od plaćanja taksi i troškova postupaka upisa u matične knjige, te pružanja besplatne stručne pomoći u ovim postupcima;
Hitno usvojiti Zakon o državljanstvu FBiH kako bi osobe bez državljanstva imale mogućnost da podnesu zahtjev za sticanje državljanstva;
Izmjenom Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu ustanoviti efikasnu procedura za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva i propisati oslobađanje od plaćanja taksi i troškova u ovom postupku;

Osigurati efikasniju primjenu odredbe koja se odnosi na sticanje državljanstva djeteta rođenog na teritoriji BiH a čiji roditelji su nepoznatog državljanstva;
Osigurati prava na besplatnu zdravstvenu zaštitu u toku trajanja trudnoće kao i besplatan porod za sve trudnice i porodilje kroz efikasniju primjenu propisa (kojih, odredbe, zakoni) iz oblasti zdravstvene zaštite;
Potrebno je kroz kontinuirane obuke i edukacije državnih službenika te kroz informisanje javnosti skrenuti pažnju svih relevantnim institucijama u BiH na fenomen apatridije i ukazati na značaj i obavezu upisa u matične knjige;

HRVATSKA

Informativno pravni centar
Autor: Marina Barić-Gačić

IPC

Broj osoba bez državljanstva: Prema službenim podacima (popis stanovništva 2011.g) 749 osoba izjasnilo kao osobe bez državljanstva.

Broj osoba u riziku od bez državljanstva: 2137

Etnička pozadina osoba: U većini slučajeva radi se o osobama koje su pripadnici romske nacionalne manjine.

Vrsta stanovništva (in situ ili osoba bez državljanstva u migracijskom kontekstu):
Osobe koje su postale apatridi ili su u riziku od gubitka državljanskog statusa najčešće su Romi koji su tijekom čestih migracija unutar bivše SFR Jugoslavije zanamarivali važnost prijavljivanja rođenja djece u nadležne matične urede. Nakon raspada SFR Jugoslavije velikoj većini pripadnika romske nacionalne manjine koji su imali prebivalište na području RH nije omogućeno olakšano stjecanje hrvatskog državljanstva jer nisu imali hrvatsko republičko državljanstvo.
Osim Roma koji su zbog svog načina života najugroženija skupina, u riziku od apatridije su se našle i osobe kojima je greškom službenika u matičnim uredima upisano hrvatsko državljanstvo. Bez obavijesti o pokretanju postupka tim osobama je nakon provedenih revizija unutar matičnih ureda oduzimano hrvatsko državljanstvo te su im upisivana državljanstva koja su imali njihovi roditelji u trenutku njihova rođenja.

Kratak zakonski okvir o nacionalnosti i bez državljanstva u Hrvatskoj

Republika Hrvatska je potpisnica najvažnijih UN-ovih konvencija (Konvencija Ujedinjenih naroda o pravnom položaju osoba bez državljanstva iz 1954.godine, Konvencija Ujedinjenih naroda o smanjenju slučajeva bezdržavljanstva iz 1961. godine, te Europske konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1951. godine čije odredbe su ugrađene u Zakone RH).
Zakonski propisi koji su na snazi u RH, a kojima se rješava status neke osobe su Zakon o hrvatskom državljanstvu (NN 53/91, 70/91, 28/92, 113/93, 4/94, 130/11) i Zakon o strancima (NN 130/11, 74/13). U pojedinim slučajevima se prilikom rješavanja statusa pojedinca primjenjuju odredbe Zakona o općem upravnom postupku (NN 74/09), Zakona o državnim maticama (NN 96/93,76/13) te Obiteljskog zakona (NN 116/03, 17/04,136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13, 05/15).
Iako potpisnica najvažnijih UN-ovih konvencija, Republika Hrvatska nema reguliranu proceduru utvrđivanja postupka bezdržavljanskog statusa neke osobe, već se to rješava od slučaja do slučaja. Za svaki individualni slučaj, Ministarstvo unutarnjih poslova uzima u obzir sve relevantne činjenice i po službenoj dužnosti potražuje dokumente iz zemalja porijekla takvih osoba kako bi se utvrdilo da u njima nisu upisani u knjige državljana. Nikakvi rokovi nisu predviđeni u slučaju da vlade tih drugih država ne odgovore na upit, iako u hrvatskom Zakonu o općem upravnom postupku postoji rok od 30 ili 60 dana po kompletiranju spisa. U praksi, taj rok se može produžiti. Hrvatske vlasti ovise o formalnom odgovoru vlade države s kojom osoba ima poveznicu. Ako osoba ima poveznicu s više država, tada MUP provjerava državljanski status u državi u kojoj bi osoba imala uvjete za primitak u državljanstvo. U slučaju sumnje, MUP će provjeriti državljanski status s vladama onih država s kojima osoba koja se prijavila za hrvatsko državljanstvo ima neke poveznice. Teret dokazivanja je prvenst-

veno na prijavitelju za hrvatsko državljanstvo; međutim, teret dokazivanja je i na službenim vlastima ukoliko se radi o podacima koji su službeni i lako dostupni nadležnim hrvatskim vlastima. U kontekstu Zakona o hrvatskom državljanstvu, RH priznaje samo de jure apatridiju.
Status osobe bez državljanstva se utvrđuje administrativnim postupkom u sklopu Zakona o hrvatskom državljanstvu, iako sam Zakon ne sadrži specifične odredbe za provjeru državljanskog statusa.
Osoba može također biti identificirana kao osoba bez državljanstva kroz postupak azila u skladu sa Zakonom o azilu (sada Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti NN 70/15), u kojem se nalaze odredbe koje pokrivaju izbjeglički status i supsidijarnu zaštitu ukoliko se osoba prijavila za azil.
Sukladno čl.3 Zakona o hrvatskom državljanstvu, hrvatsko državljanstvo se stječe: podrijetlom, rođenjem na teritoriju RH, prirođenjem i po međunarodnim ugovorima.
Ukoliko se na području RH rodi ili pronađe dijete čiji su roditelji nepoznati ili su nepoznatog državljanstva ili su bez državljanstva, dijete će steći hrvatsko državljanstvo temeljem čl.7. Zakona o hrvatskom državljanstvu. No ukoliko se do navršene 14. godine djetetovog života utvrdi da su mu oba roditelja strani državljani djetetu će prestati hrvatsko državljanstvo.
Navedena djeca se smatraju hrvatskim državljanima od trenutka izdavanja/preuzimanja rješenja o stjecanju hrvatskog državljanstva.
Opis procedure stjecanja hrvatskog državljanstva za djecu bez roditelja: pronalazak djeteta se nakon prijave nadležnoj policijskoj postaji/upravi istražuje u suradnji s Centrom za socijalnu skrb u cilju pronalaska roditelja. Tek ako istraga ne daje rezultate, utvrđuje se da navedeno dijete nema identitet, CSS mu određuje identitet i prolazi kroz proceduru utvrđivanja hrvatskog državljanstva.

Uzroci bez državljanstva u Hrvatskoj

Najčešći razlozi apatridije ili pojave osoba u riziku od gubitka državljanskog statusa na području RH su: gubitak državljanstva u slučaju sukcesije država, izostanak registracije rođenja u matičnim knjigama te krivi upis stjecanja hrvatskog državljanstva pogreškom matičara.
Kako je već spomenuto, najveći broj osoba koje su u riziku od apatridije ili gubitka državljanskog statusa su pripadnici romske nacionalne manjine.
Većina Roma koji su živjeli na području bivše SFRJ nije prijavljivala rođenje djece na područjima u kojima su živjeli te su ta djeca postala pravno nevidljive osobe bez ikakvih prava.
Ukoliko su pak evidentirali rođenje djeteta u nadležnu maticu rođenih, roditelji nisu vodili računa niti su bili upozoravani da li i koje republičko državljanstvo stječe njihovo dijete.
Dok je postojala zajednička država (SFRJ) neupisivanje republičkog državljanstva u rodni list se nije smatralo statusnim problemom, taj problem se aktalizirao raspadom bivše SFRJ.
Sukladno Zakonu o hrvatskom državljanstvu, svi građani koji su na dan 8. listopada 1991. imali upisano hrvatsko republičko državljanstvo, smatraju se državljanima RH. Osim toga,etnički Hrvati koji su imali registrirano prebivalište u RH ali koji nisu imali hrvatsko republičko državljanstvo, mogli su ostvariti državljanstvo izjavom o tome da se smatraju hrvatskim državljanima koju bi davali u pisanom obliku nadležnoj policijskoj upravi.
Unatoč boravku na teritoriju RH u trenutku proglašenja neovisnosti određeni broj osoba, najveći broj pripadnika romske nacionalne manjine, nisu imali mogućnosti steći hrvatsko državljanstvo olakšanom naturalizacijom jer su imali upisano republičko državljanstvo neke od bivših Republika ili SFRJ.

Određeni broj tih osoba, iako imaju reguliran boravak u RH i hrvatske vlasti ih smatraju stranim državljanima, spadaju de facto u apatride jer njihovo rođenje nikada nije bilo evidentirano u knjigama državljana matičnih država. Sve te osobe da bi stekle uvjete za stjecanje hrvatskog državljanstva se prvo moraju naknadano upisati u knjigu državljana matične zemlje te po dobivanju zajamčenja za primitak u državljanstvo RH moraju zatražiti otpust iz državljanstva zemlje porijekla.
Slična je situacija i sa djecom stranaca, a koja su rođena u RH, no njihovo rođenje nije bilo prijavljeno u nadležni matični ured na vrijeme. Ukoliko se uspije provesti naknadni upis u maticu rođenih u RH, nužno je provesti i postupak naknadnog upisa u maticu rođenih i knjigu državljana zemlje porijekla roditelja jer se sva ta djeca smatraju strancima u RH i da bi mogla ostvariti određena prava moraju regulirati svoj boravak u RH temeljem Zakona o strancima.
Postoji i određeni broj osoba koji su greškama djelatnika matičnih ureda stekli hrvatsko državljanstvo te su u pravnom prometu nastupali kao hrvatski državljani koristeći službene dokumente RH. Osobe koje su na taj način stekle stekle hrvatsko državljanstvo nisu bile upoznate s postupkom revizije koji se odvijao u matičnim uredima te vođenjem upravnih postupaka koji su doveli do oduzimanja hrvatskog državljanstva. Većina tih osoba je najmanje 10 godina smatrana hrvatskim državljanima i njihova djece su također stekla hrvatsko državljanstvo, da bi im nakon provedenih revizija bio oduziman državljanski status te su morali ili još uvijek moraju regulirati svoj status kao stranci.

Stjecanje državljanstva za osobe bez državljanstva u Hrvatskoj

- **Olakšati procedure naturalizaciju**

Prema Zakonu o hrvatskom državljanstvu ne postoji olakšana naturalizacija za osobe bez državljanstva. U slučaju da se radi o djetetu koje je pronađeno ili rođeno na teritoriju RH, a roditelji su mu nepoznati ili su nepoznatog državljanstva ili su bez državljanstva dijete će sukladno čl. 7. Zakona o hrvatskom državljanstvu steći hrvatsko državljanstvo, kako ne bi bilo apatrid.
Priroođenjem može steći hrvatsko državljanstvo stranac koji ispunjava uvjete čl. 8. Zakona o hrvatskom državljanstvu, a to su:
Da je navršio 18 godina te da mu nije oduzeta poslovna sposobnost;
Da ima otpust iz stranog državljanstva ili da podnese dokaz da će otpust dobiti ako bude primljen u hrvatsko državljanstvo;
Da živi u Republici Hrvatskoj s prijavljenim boravkom 8 godina neprekidno do podnošenje zahtjeva i ima odobren status stranca na stalnom boravku;
Da poznaje hrvatski jezik i latinično pismo, hrvatsku kulturu i društveno uređenje;
Da se iz njegovog ponašanje može zaključiti da poštuje pravni poredak i običaje u Republici Hrvatskoj.
Olakšana naturalizacija stjecanja hrvatskog državljanstva odnosi se na bračne drugove hrvatskih državljana koji su stranci i koji imaju odobren stalni boravak u RH.
Sukladno čl.10. Zakona o hrvatskom državljansvu osobe koje su stranci, a u braku su sa hrvatskim državljanima mogu steći hrvatsko državljanstvo iako ne udovoljavaju svim pretpostavkama iz gore navedenog čl.8. stavka 1. točaka 1-4. Zakona.
U slučaju da se radi o utvrđivanju hrvatskog državljanstva zahtjev za utvrđivanjem hrvatskog državljanstva podnosi se osobno ili putem punomoćnika u nadležnoj policijskoj upravi / postaji prema mjestu boravka ili posljednjeg prebivališta podnositelja zahtjeva na području Republike Hrvatske.

Ako podnositelj zahtjeva ima prebivalište ili boravak u inozemstvu, zahtjev se podnosi najbližoj diplomatskoj misiji / konzularnom uredu Republike Hrvatske u inozemstvu. Mogu ga podnijeti osobe koje nisu upisane u knjige državljana Republike Hrvatske, a po propisima koji su bili važeći do dana stupanja na snagu Zakona o hrvatskom državljanstvu stekle su to svojstvo.
Ispunjenje zakonskih pretpostavki za naknadni upis u knjige državljana utvrđuju se prema propisima koji su važili u trenutku rođenja podnositelja zahtjeva.

Uz zahtjev se prilaže:

1. važeća identifikacijska isprava;
2. uvjerenje da osoba nije upisana u knjige državljana u matičnom uredu prema mjestu upisa roditelja, prema mjestu prebivališta roditelja u vrijeme njegovog rođenja ili da su knjige uništene/nestale;
3. uvjerenje ili domovnica jednog ili oba roditelja o činjenici upisa u knjigu državljana;
4. izvadak iz matice rođenih, a za osobe u braku i izvadak iz matice vjenčanih;
5. dokaz o državljanskom statusu (uvjerenje o državljanstvu iz kojeg će biti razvidno kad je i po kojoj osnovi podnositelj zahtjeva stekao strano državljanstvo, po mogućnosti priložiti i ovjerenu presliku rješenja nadležnog tijela o stjecanju stranog državljanstva);
6. izvatke iz državnih matica (rođenih ili vjenčanih ili umrlih) za roditelje podnositelja zahtjeva ako se istima raspolaže;
7. za osobe koje su iselile iz Republike Hrvatske u inozemstvo (izvan područja bivše FNRJ/SFRJ) dokaz o prijašnjem jugoslavenskom državljanstvu (stari pasoš, uvjerenje o državljanstvu, vojna knjižica, radna knjižica itd.).

Postupci utvrđivanja hrvatskog državljanstva provode se za osobe koje su svojstvo hrvatskog državljanina stekle po propisima važećim do dana stupanja na snagu Zakona o hrvatskom državljanstvu (8. listopada 1991. godine), a greškom nisu upisane u knjigu državljana.
Olakšana naturalizacija je predviđena za stranca koji do dana podnošenja zahtjeva za stalni boravak ima neprekidno 3 godine odobren privremeni boravak, a u statusu izbjeglice je bio najmanje 10 godina.
Nadalje, u skladu s novim Zakonom o strancima, status stranca na stalnom boravku pod blažim uvjetima mogu steći i osobe koje su imale prebivalište u RH na dan 8.10.1991, a koje su korisnici programa povratka ili obnove ili stambenog zbrinjavanja, i za koje se utvrdi da su se vratile u RH s namjerom da u njoj stalno žive. Zakonom se za tu kategoriju stranaca ne traži prethodno reguliranje privremenog boravka, kako se tražilo po prijašnjem važećem propisu.
Također, povoljniji uvjeti za odobrenje se primjenjuju i na djecu čiji roditelji / samohrani roditelj imaju odobren stalni boravak u RH.

- **Postupak određivanja osoba bez državljanstva**

RH nema usvojenu proceduru utvrđivanja bezdržavljanskog statusa pojedine osobe. Ukoliko se pojave osobe koje tvrde da su apatridi hrvatsko zakonodavstvo im pruža pomoć u smislu da im omogućava reguliranje boravka iz humanitarnih razloga u skladu sa Zakonom o strancima.
U iznimnim slučajevima nakon dugotrajnih provjera od strane MUP-a osobe koje su apatridi, a rođeni su i žive na teritoriju RH, mogu steći hrvatsko državljanstvo ako se dokaže da bi navedene osobe trebale biti hrvatski državljani, no greškom roditelja nikada nisu bili evidentirani u matici rođenih i knjizi državljana.

Zaštita osoba bez državljanstva

State and non- state legal aid systems in specific country

Pravnu pomoć osobama bez državljanstva u najvećem slučaju provode nevladine udruge kroz razne projekte.

Informativno pravni centar kao implementirajući partner UNHCR-a već 4 godinu za redom provodi projekt "Pravna pomoć osobama bez državljanstva i osobama u riziku od gubitka državljanskog statusa."

Zahvaljujući projektu pomogli smo stjecanju/utvrđivanju državljanskog statusa strankama koje su do tada bile apatridi ili u riziku od gubitka državljanskog statusa, a koje žive na području RH. Nadalje, pružamo pravnu pomoć raseljenim osobama koje žive na teritoriju susjednih zemalja kako bi im pribavili potrebnu dokumentaciju koja im je neophodna radi reguliranja statusa u zemlji boravka.

Obzirom da su tijekom Domovinskog rata pojedine državne matice uništene, raseljenim osobama prijeti opasnost od apatridije ukoliko se ne uspije provesti postupak naknadnog tj. obnove upisa u državne matice. Navedenim osobama Informativno pravni centar (IPC) pomaže u postupcima naknadnog upisa u državne matice s ciljem spriječavnja apatridije.

Osim toga, provodimo postupke naknadnih upise u državne matice za pravno nevidljive osobe koje su rođene i žive u RH, no koje nisu u zakonskom roku upisane u maticu rođenih.

Budući da RH nema usvojenu proceduru utvrđivanja bezdržavljanskog statusa, sve osobe neutvrđenog/nepoznatog ili bezdržavljanskog statusa svoj boravak reguliraju temeljem Zakona o strancima.

Sukladno čl.47.st.1. Zakona o strancima privremeni boravak odobrava se strancu koji namjerava boraviti ili boravi u RH u svrhu:

- spajanja obitelji,
- srednjoškolskog obrazovanja i studiranja,
- znanstvenog istraživanja,
- humanitarnog razloga,
- rada i
- rada raspoređenog radnika.

Sukladno Čl.65.st.1. Zakona o strancima, privremeni boravak iz humanitarnog razloga odobrit će se strancu u sljedećim slučajevima:

- ako je kao žrtva trgovanja ljudima prihvatio program pomoći i zaštite,
- ako je maloljetnik koji je napušten ili je žrtva organiziranog kriminala ili je iz drugih razloga ostao bez roditeljske zaštite, skrbništva ili bez pratnje,
- strancu koji je do dana podnošenja zahtjeva najmanje 10 godina bio u statusu izbjeglice ili koji je obuhvaćen programom obnove ili povratka ili stambenog zbrinjavanja izbjeglica iz RH, što se dokazuje potvrdom nadležnog državnog tijela za izbjeglice,
- ako surađuje s nadležnim tijelima i njegovo je sudjelovanje neophodno u kaznenom postupku koji se vodi protiv poslodavca koji ga je nezakonito zapošljavao,
- iz ozbiljnih opravdanih razloga humanitarne prirode.

Sukladno čl.54.st.1 u svezi čl.65.st.2. Zakona o strancima, privremeni boravak iz humanitarnih razloga odobrit će se strancu ako:

- dokaže svrhu privremenog boravka,
- ima valjanu putnu ispravu,

- nema zabranu ulaska i boravka u RH,
- ne predstavlja opasnost za javni poredak, nacionalnu sigurnost ili javno zdravlje.

Člankom 52.st.3. Zakona o strancima propisano je da se strancu koji nema valjanu stranu putnu ispravu, a zahtjev za privremeni boravak podnese u RH, izdaje rješenje o odobrenju privremenog boravka.
Sve osobe koje ne posjeduju valjanu putnu ispravu upućuju se da u nadležnoj policijskoj upravi/postaji prema mjestu namjeravanog boravka podnesu zahtjev za odobrenje privremenog boravka iz ozbiljnih opravdanih razloga humanitarne prirode.
Zakon o strancima definira tko su osobe bez državljanstva te navodi da su to osobe koje niti jedna država sukladno svom nacionalnom zakonodavstvu ne smatra svojim državljanima.
Ukoliko zahtjev za reguliranjem statusa podnese osoba koja tvrdi da je apatrid mora priložiti I određene dokaze koji potkrepljuju njezine navode. To se u prvom redu odnosi na pribavljanje dokumentacije iz zemalja u regiji u kojoj se decidirano navodi da osoba nije državljanin dotične zemlje te da nema zakonsku osnovu steći njihovo državljanstvo.
Osim toga i Ministarstvo unutarnjih poslova provodi svoje službene izvide u svrhu utvrđivanja državljanskog statusa pojedine osobe. Provodi se istraga o posjedovanju dokumenata i krvnom podrijetlu kojom MUP utvrđuje državljanstvo konkretne osobe i/ili njegovih roditelja prema mjestu njihova rođenja. Dakle, u nadležnim maticama rođenih se utvrđuje postoji li upis osobe čije se bezdržavljanstvo utvrđuje ili postoji li upis njegovih roditelja i na taj način se pokušava utvrditi državljanstvo.
Prema Zakonu o stranicima propisana je i mogućnost izdavanja putnih isprava za osobe bez državljanstva, no da bi osoba ostvarila tu mogućnost mora joj biti potvrđen status apatrida.
Prema saznanjima IPC-a za sada je samo jednoj osobi u RH službeno utvrđen bezdržavljanski status te joj je omogućeno izdavanje putovnice za osobe bez državljanstva.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći koji je na snazi u RH ne omogućava pravnu pomoć osobama bez državljanstva. Zakonom su decidirano propisene skupine korisnika koje to pravo mogu ostvariti. Čl. 5. ZBPP propisano je da su korisnici besplatne pravne pomoći:
- hrvatski državljani,
- dijete koje nema hrvatsko državljanstvo i zatečeno je u Republici Hrvatskoj bez pratnje odrasle osobe odgovorne prema zakonu,
- stranci na privremenom boravku pod uvjetom uzajamnosti i stranci na stalnom boravku,
- stranci pod privremenom zaštitom,
- stranci koji nezakonito borave i stranci na kratkotrajnom boravku u postupcima donošenja rješenja o protjerivanju ili rješenja o povratku,
- tražitelji azila, azilanti i stranci pod supsidijarnom zaštitom te članovi njihovih obitelji koji zakonito borave u Republici Hrvatskoj, u postupcima u kojima im pravna pomoć nije osigurana posebnim zakonom.

Sudska i kvazi-sudska zaštita

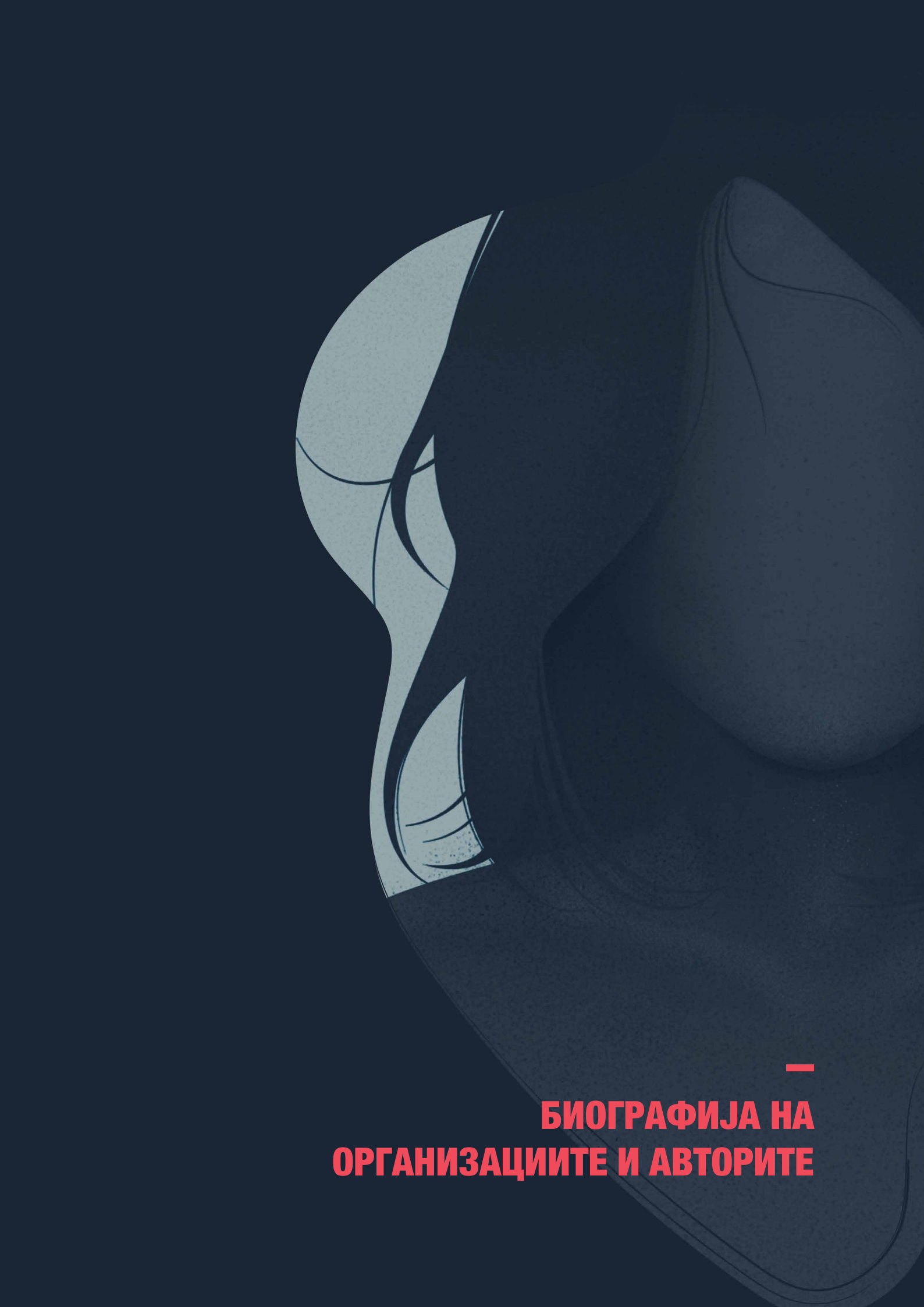
Kako je već spomenuto, samo djeca koja su rođena ili pronađena na teritoriju Republike Hrvatske, a čiji roditelji su bez državljanstva ili nepoznatog državljanstva stječu hrvatsko državljansto sukladno Zakonu o hrvatskom državljanstvu s ciljem spriječavanja apatridije.

Nadalje, ako se radi o osobama/djeci koja nisu upisane u maticu rođenih pokreće se izvanparnični postupak radi utvrđivanja majčinstva i očinstva. Centar za socijalnu skrb je nadležan u pokretanju postupka u slučaju da se radi o djetetu te se kao dokaz majčinstva uzima izjava majke dana u postupku pred sudom. Kako je u izradi novi Obiteljski zakon u budućnosti više neće biti dovoljna izjava majke djeteta pred sudom već se se majčinstvo dokazivati isključivo DNA analizom.
Sukladno Zakonu o općem upravnom postupku, dokazivanje majčinstva DNA analizom već sada se zahtjeva u slučajevima kada se radi o osobama koje su punoljetne, a koje nisu u zakonskom roku upisane u maticu rođenih.
Osobe čije rođenje nije prijavljeno u nadležne matice rođenih u velikoj većini slučajeva spadaju u najugroženiju skupinu stanovništva te nemaju sredstava za plaćanje troškova DNA analize kako bi postali pravno vidljivi. Osim toga, niti država nema sredstava za plaćanje troškova analize tako da su ove skupine građana u vrlo teškoj situaciji.

Zaključci i preporuke

Unatoč postojanju određenih odredbi koje su ugrađene u Zakon o hrvatskom državljanstvu i Zakon o strancima, a kojima se omogućava olakšano reguliranje boravka tj. stjecanje hrvatskog državljanstva za osobe koje su neutvrđenog državljanstva ili osobe koje su bez državljanstva, smatramo da predložena zakonska rješenje nisu dovoljna i adekvatna za sve osobe koje imaju problema s državljanskim statusom.
Prema trenutno važećim propisima koji su na snazi u RH sve osobe koje su neutvrđenog državljanstva/bez državljanstva ili u riziku od gubitka državljanskog statusa svoj boravak u Republici Hrvatskoj reguliraju isključivo temeljem odredbi Zakona o strancima.
To se u prvom redu odnosi na osobe koje godinama borave ili su rođene na području Republike Hrvatske, a porijeklom su iz susjednih zemalja. Obzirom da se radi o osobama koje nisu upisane u maticu rođenih i knjigu državljana zemlje porijekla roditelja i s navedenim zemljama nemaju efektivnu vezu, IPC je nadležnim institucijama predložio izmjene određenih odredbi Zakona o državljanstvu te pratećeg Pravilnika u smislu da se od navedene kategorije osoba ne zahtjeva provođenje procedure naknadnih upisa u maticu rođenih i knjigu državljana zemlje porijekla roditelja. Predložene izmjene bi se odnosile na ishođenje dokumentacije (uvjerenja o državljanstvu i rodnog lista) koji se prilažu prilikom podnošenje zahtjeva za stjecanje hrvatskog državljanstva.
Nadalje, u svojim preporukama osvrnuli smo se i na osobe koje su rođene na teritoriju Republike Hrvatske no čije rođenje nije bilo evidentirano u zakonskom roku u matice rođenih. Obzirom da ne postoji ujednačena praksa postupanja u Uredima državne uprave u takvim slučajevima, IPC je predložio nadležnom Ministarstvu uprave RH donošenje naputka ili uredbe koji bi se proslijedio nadležnim Uredima državne uprave vezano za proceduru u slučajevima naknadnog upisa u maticu rođenih. IPC je predložio omogućavanje pojednostavljenog postupka naknadnog upisa u maticu rođenih u takvim slučajevima te da se prilikom tih postupaka od osoba ne zahtjeva provođenje DNA analize.
Isto tako, IPC se godinama zalaže za usvajanje procedure utvrđivanja bezdržavljanskog statusa u skladu sa međunarodnim konvencijama koje je RH potpisla i ratificirala. S tim ciljem IPC je zajedno s UNHCR-om organizirao dva okrugla stola (2014.g. i 2015.g.) na kojima su gostovali eminentni stručnjaci iz područja apatridije kako bi predstavili proceduru utvrđivanja bezdržavljanskog statusa koje se primjenjuju u pojedinim državama članicama EU-a, a koji su svojim hrvatskim kolegama

predstaviti model utvrđivanja bezdržavljanskog statusa koji bi se u konačnici trebao početi primjenjivati i u hrvatskom zakonodavstvu.
Kako u trenutno važećim Zakonom o hrvatskom državljanstvu ne postoji mogućnost olakšane naturalizacije za osobe bez državljanstva, IPC je predložio nadležnim organima usvajanje i ugrađivanje takvih odredbi u hrvatsko zakonodavstvo s ciljem smanjenja pojave bezdržavljanstva ili pojave velikog broja osoba neutvrđenog državljanskog statusa.

БИОГРАФИЈА НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ И АВТОРИТЕ

Биографија на организациите и авторите

Македонско здружение на млади правници

МЗМП е невладина, непрофитна и непартиска професионална организација на правници, основана во Декември 2003 година со цел зајакнување на придонесот на младите правници во унапредувањето на правничката професија и остварувањето на принципот на владеење на правото. Првично формирана како мост кој треба да го го олесни и забрза професионалниот развој на младите правници од дипломирањето на правен факултет па се до успешното започнување во некоја од правничките професии во текот на своето работење МЗМП прерасна во организација која активно ги штити човековите права и владеењето на правото со искористување на капацитетите на младите правници. МЗМП работи на: Застапување на интересите на младите правници, нивна континуирана едукација и вмрежување; Правна заштита на лицата без државјанство, бегалци и баратели на азил; Олеснување на пристапот до правда и поддршка во подобрување во ефикасноста на Законот за бесплатна правна помош; Спречување и заштита од дискриминација и нееднаков третман; Следење на примената законите од областа на заштита на човекови права и правосудството.

Александра Ефремова дипломирала на Правниот факултет Јустинијан Први во Скопје.
Шест години работеше како адвокат во сопствена адвоктска канцеларија. Од 2010 година работи во Македонското здружение на млади правници, најпрво на проектот Правна помош и застапување на лица од интерес, а потоа од 2011 година на проектот Превенција и намалување на бездржавјанство.

Praxis

Praxis je nevladina organizacija iz Beograda, osnovana 2004. godine, koja se bavi zaštitom ljudskih prava pružanjem pravne zaštite i javnim zagovaranjem za uklanjanje sistemskih prepreka u pristupu pravima. Praxis deluje u oblasti statusnih i socioekonomskih prava, antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti, migracija i prava deteta. Pored besplatne pravne pomoći, Praxis svoje ciljeve i zadatke ostvaruje i kroz monitoring javnih politika, istraživanja, analize i javno zagovaranje za sistemska rešenja i uklanjanje prepreka u pristupu pravima, kroz podizanje svesti o problemima integracije marginalizovanih i socijalno isključenih zajednica, edukacije, objavljivanje publikacija i stručnu podršku reformama, kao i kroz umrežavanje i saradnju.

Milijana Trifković diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, gde je završila i master studije. Od jula 2008. godine radi u NVO Praxis, na poziciji pravne analitičarke. Njena interesovanja usmerena su naročito na probleme lica bez državljanstva i prava Roma.

CRP/K

CRP/K është organizate jo-qeveritare e cila është themeluar nga Këshilli Norvegjez për Refugjate në vitin 1999. Aktivitetet e CRP/K's në kuadër te NRC kanë vazhduar deri në vitin 2002, kur është regjistruar si organizatë e pavarur jo-qeveritare. Nga viti 2002, CRP/K realizon aktivitetet e saj si organizate jo-qeveritare dhe është partner i UNHCR, në zbatimin e projekteve që kanë të bëjnë me asistence dhe këshillim falas juridik në territorin e Kosovës. Personat te cilët përfitojnë nga asistenca dhe këshillat juridike falas janë refugjatet, azil kërkuesit, personat në rrezik te pa shtetësisë, të kthyerit vul-

lnetar, personat e zhvendosur, si dhe kategoritë e tjera te cenuara në realizimin e të drejtave të tyre civile. Me këtë, CRP/K synon mbrojtjen e të drejtave elementare të njeriut dhe adresimin e çështjeve të ndryshme që kanë të bëjnë me vështirësitë me të cilat ballafaqohen grupet e cenuara të cilat i përkasin të gjitha komuniteteve në Kosovë në realizimin e të drejtave të tyre.
Objektivi i CRP/K's është avancimi i mbrojtjes së të drejtave dhe lirive, adresimi i pengesave ligjore nëpërmjet përfaqësimit të interesit të përfituesve, lehtësimin e qasjes të diversitetit gjinor në informata të ndjeshme dhe dokumentacionin e nevojshëm me qëllim për të promovuar qasje të barabartë në shërbime për të gjitha komunitetet në Kosovë.

Yll Zajmi ka diplomuar ne Fakultetin Juridik në Universitetin e Evropës Juglindore në Tetovë – Ish Republika Jugosllave e Maqedonisë. Qe nga viti 2007 është duke punuar në CRP/K në pozitën e Zyrtarit të Lartë për pa shtetësi. Interesimi I tij është kryesisht I fokusuar ne problemet me te cilat ballafaqohen personat ne rrezik te pa shtetësisë.

Pravni centar

Pravni centar je nevladina organizacija čiji je mandat pružanje pravne pomoći, savjetovanje i zastupanje pred sudovima i drugim upravnim organima za tražioce azila, lica u riziku od nemanja državljanstva i raseljena lica sa Kosova, iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske, kao i pripadnike manjinskih naroda i grupa, kako bi se obezbijedila njihova prava u zemlji/oblasti iz koje potiču i da bi im se pružila pravna pomoć u Crnoj Gori.
Pravni centar radi kroz tri kancelarije: glavna kancelarija u Podgorici i dvije druge kancelarije u Baru i Beranama, antena kancelarije u Nikšići, Budvi, Herceg Novom, Plavu i Kolašinu, kao i kancelariju u Kampu Konik, najvećem izbjegličkom kampu u Crnoj Gori, gdje je zaposlen saradnik romske nacionalnosti.
Osoblje Pravnog centra čine advokati/pravnici, sa dugogodišnjim iskustvom u radu sa ugroženim populacijama, kroz projekte sa UNHCR-om, CRS-om, UNICEF-om, UNDP-ijem i Američkom ambasadom.

Luka Kovačević je diplomirani pravnik (sa položenim pravosudnim ispitom). U Pravnom centru radi kao viši pravni savjetnik. On je nadležan za pružanje pravne pomoći raseljenim licima iz Republike Hrvatske, raseljenim licima iz Bosne i Hercegovine, interno raseljenim licima sa Kosova, tražiocima azila, apatridima i žrtvama porodičnog nasilja

"Vaša prava BiH"

Udruženje "Vaša prava BiH" je nevladina organizacija koja pruža pravnu pomoć u civilnim stvarima izbjeglicama, raseljenim osobama i ostalim ugroženim kategorijama stanovništva kao i osobama pod rizikom od apatridije. Glavni cilj „Vaših prava BiH" je da promovišu civilna, socijalno- ekonomska i ljudska prava i obezbijede jednak pristup pravdi prilikom realizacije ovih prava. Također, pomažu u izgradnji aktivnog civilnog društva i igraju ključnu ulogu u izgradnji pravnih reformi, te pomažu domaće obespravljeno stanovništvo. Vaša prava BiH si jedina organizacija koja pruža pravne usluge i pomoć na teritoriji cijele BiH.

Edita Avdibegović diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Od juna 2004. godine radi u Udruženju „Vaša prava BiH", na poziciji saradnika za pravne poslove. Od 2009.godine radi na projektima prevencije apatridije i zašite prava Roma.

Bakir Mrkonja diplomirao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Od 2010. godine radi u Udruženju „Vaša prava BiH“, na poziciji saradnika za pravne poslove. Od 2010.godine radi na projektima prevencije apatridije i zašite prava Roma.

Informativno pravni centar

IPC je nevladina organizacija osnovana 2002 godine. Nastala je transformacijom Pravnog centra američke humanitarne organizacije International Rescue Committee koji je započeo sa svojim radom u Slavonskom Brodu 1998. godine.
Svrha našeg djelovanja je promicanje i zaštita ljudskih prava i građanskih sloboda, podrška ugroženim skupinama kroz pružanje direktnih usluga i izgradnju društva tolerancije te podrška razvoju civilnog društva, aktivnog građanstva i volonterstva.
Kako bi ostvarili ciljeve Udruge, IPC provodi aktivnosti pružanja besplatne pravne pomoći marginaliziranim skupinama s posebnim naglaskom na pripadnike romske nacionalne manjine, starije osobe, žene, mlade i osobe s invaliditetom; aktivno radi na zaštiti manjina i poticanju međuetničke i međureligijske komunikacije u cilju prihvaćanja raznolikosti i međusobnog uvažavanja kao i na zaštiti prava na jednako postupanje žrtava diskriminacije; pruža usluge informiranja i savjetovanja građanima, organizacijama civilnog društva i drugim neprofitnim organizacijama kako bi ih osnažili za odgovorno sudjelovanje u pozitivnim društvenim promjenama te razvija suradnju s vladinim tijelima koja su specijalizirana za osiguranje jednakosti građana pred tijelima državne uprave.

Marina Barić-Gačić je od 2012 godine zaposlena kao pravna savjetnica IPC-a. Diplomirala je na Pravnom fakultetu u Osijeku 2010 godine, a 2014 godine je položila državni stručni ispit. Pravnu pomoć pruža korisnicima primarne pravne pomoći sukladno Zakonu o besplatnoj pravnoj pomoći, kao i pripadnicima romske nacionalne manjine.